

Li Gor Rêbaza Vladimir Propp Analîza Çîrokekeke Kurmancî

According to Vladimir Propp's Method of Analyzing a Kurdish Story

Ayhan Yıldız*

PUXTE:

Wekî cureyekî edebîyata gel çîrok, di nav civaka kurdan da cîyekî girîng û berfireh digire. Digel vê girîngî û dewlemendîyê, lêkolerên kurd, mîna lêkolerên gelên dunyayê, bi awayekî têr û modern neketine bin barê berhevkirina wan. Ji ber ku çîrokên kurdî, bi awayê ku pêdivî pê heye, bi zanistî baş nehatine berhevkirin û li rêbazên hemdem ên zanistî têr nehatine tetbîqkirin, lêkolerên derî kurdan ew berhev kirine, bêyî ku amaje bi zimanê wan ê eslî bikin, wekî ku ne malê gelê kurd be li zimanê xwe wergerane û li rêbaz û teorîyên zanistî tetbîq kirine. Hîna di sedsala 18an da folklornasên Ewrûpî, dest bi berhevkirin û analîza çîrokên xwe kirîye û ji bo vê jî wan, teorî û rêbazên cîyawaz li pêşberî berhevkarên danîne. Seyra van cure xebat û lêkolînan ji Îngiltere, Almanya, Fransa û Îskoçya heta Rûsyayê berfireh bûye. Ji ber bêderfetîyan, heta niha bi awayekî ku heq dike, çîrokên kurmancî li ser rêbazên zanistî nehatine tetbîqkirin. Rêbaza analîza çîrokan a Vladimir Propp ku di nav rêbaz û teorîyên dahûrîna çîrokan da li dunyayê berbelav e, ji gelek alîyan ve bi çîrokên kurdî ra li hev dike. V. Propp, bi vê rêbaza xwe, hewl dide ku hemû hêlên etîmolojîka dîrokî ya çîrokan dêne ber xwe û li ser guherîn û veguherînên wan ên serdemî bixebite. Ew li ser guherînên ku çîrokek, di nav pêvajoya serdemekê da rast lê hatîye kûr dibe. Ew li şûna analîza dîyakronîk, analîza senkronîk ku hêmanên çîrokê, di nav beşeke serdemekê da digire destî pêşniyaz dike. V. Propp, ji parçeyên çîrokê dest pê dike û ber bi giştîya wê ve diçe û lê dikole, bê ka binyada wê çawa ye. Di vê xebatê da me jî hewl da ku em çîrokeke kurmancî, li gor rêbaza zanistî, li ser edebîyata devkî ya kurdî tescîl bikin û li gor rêbaza Proppî analîz bikin. Ji lew ra

* **Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiyede Yaşayan Diller Enstitüsü Öğr. Gör.** (Zanîngeha Mêrdîn Aruklu, Enstîtuya Zimanên Zindî yên li Türkiyeyê, Peywirdarê Fêrkariyê)
ORCID: 0000-0002-8763-4182

me çîrokeke ku bi awayê zanistî hatîye berhevkerin girt û ew li gor vê rêbazê, ji hêla tevger û fonksiyonên wê ve analîz kir.

Bêjeyên Sereke: Çîrok, berhevkerin, rêbaz, teorî, analîz, Propp.

ABSTRACT

As a type of folk literature, the story takes an important and broad place within the Kurdish community. Despite its importance and richness, Kurdish scholars, like those of the peoples of the world, have not been sufficiently modern in their collection. Because Kurdish stories, in the way they are needed, are not scientifically compiled well and are not adequately adhered to in contemporary scientific ways, Kurdish researchers have compiled them, without compiling them in their original language, as not being home to the people. Kurds have been translating into their own language and applying scientific methods and theories. Even in the 18th century, European folklorists began collecting and analyzing their stories and, for this reason, introduced different theories and approaches to collectors. These types of research have expanded from England, Germany, France and Ischia to Russia. Unsurprisingly, Kurmanji stories have not been properly applied to scientific methods so far as they deserve. Vladimir Propp's method of story analysis, which is widely used in the methods and theories of storytelling in the world, combines Kurdish stories in many ways. V. Propp, in this way, seeks to address all aspects of the historical etymology of the stories and to work on their contemporary changes and transitions. It goes deeper into the changes that a story has made, right through the process of time. He recommends, instead of diachronic analysis, synchronic analysis that incorporates elements of the story into a single piece of time. V. Propp, begins with parts of the story and goes through its entirety and examines what its context is. In this work we have also attempted to analyze a Kurmanji story, based on the scientific method, on Kurdish oral literature and analyze it according to the Proppi method. So we took a scientifically compiled story and analyzed it according to this method, by its behavior and functions.

Key Words: Story, collection, methodology, theory, analysis, Propp

DESTPÊK

Zemanê berê, kalemêr û dapîran di weqtên dîyar û mekanên siruştî da ji bo zarok û neviyên xwe çîrokên curbicur vegotine. Wan bi vî awayî ew hêngafîne û fêrî mercên jîyanê kirine. Vê perwerdekirina bi awayê *vegotina devkî* kirîye ku nîfşên nû hînî rastî, qencî û rindiyê bibin û bi *hest û xuyên çê* bidin pey mezinên xwe; li hember xuy û xesletên xerab bibin xwedî helwest û rewîşteke çê. Digel perwerdeyê, egereke derketina çîrokan, rexnekirina bûyer û kesên derdorê ye jî. Ev kesên ku bi rêya çîrokan dihêne rexnekirin, dibe ku sultanek, padîşahek, axayek an jî mezinêkî civakê be jî.

Digel ku kangeheke dewlemend a çîrokên kurdî heye, ji ber ku di weqtê xwe da mîna gelên dunyayê, li her deverê lêkolerên kurd, bi awayê zanistî ew berhev nekirine, li hin herêman lêkolerên bîyanî ew desteser kirine û bi awayekî ku li etîka zanistê nayê, ew wekî malê neteweya xwe hesibandine, bêyî ku çavkanîya wan a zimanî-neteweyî nîşan bidin, li zimanê xwe wergerane û di xebatên xwe yên akademîk da ew bi kar ênane. Digel ku ev bêbextî li çîrokên kurdan hatîye kirin jî, hîna bi awayekî têr û baş, ev neheqî nehatîye deşîfrekirin û xwedîtiyeke zanistî li van berhemên ku hatine mexdûrkirin, nehatîye kirin. Bi vê xebatê min nîyet ew e ku çîrokeke kurdî (kurmancî) derxim pêş, sicîla wê ya zanistî li ser edebîyata devkî ya kurdî biselmênim û wê li toerîya V. Propp tetbîq bikim. Ji bo ku di vê xebata xwe da bigihêjim encameke baş, serê ewil dê behsa folklorê û cureyê çîrokê bikim. Ji ber ku rêbaza V. Proppî di bin banê folklorê da cih digire û cureyê çîrokê jî, wekî metnekî edebî di nav folklorê da cih digire, min pêdivî bi zikirkirina paşxaneya folklor û çîrokê dît û berî ku behsa toerîya binyadger a Proppî bikim û çîrokeke kurmancî li rêbaza wî tetbîq bikim, min cih da van her du serbeşan jî.

Di nivê ewil ê sedsala 20î da gewdeyên toerîyên folklorê peyda bûn û bi çalakîyên hev ketin nav pêşbazîyê (Dorson, 2017, s. 18). Lêkolerên folklorê, ji welatên Ewrûpayê ber bi welatên din ve ketin ser şopa çanda gelên curbicur. Piştî ku wan çand û edebîyata gelên derî xwe nas kir, îca li çand û edebîyata xwe vegeşîyan û wan li ser naskirin û danaskirina çand û edebîyata gelê xwe dest bi xebatên mezin kir. Her ku dem pê da çû, kar û barên berhevkirina çîrokên wan zêdetir bala civaka wan kêşa û wan berfirehî da xebatên xwe yên bi vî rengî. Bi domana demê ra lêkolerên Ewrûpî ji bo van xebatên xwe yên folklorê, rêbaz û toerî danîn û bi awayên hîn zanistîtir xebatên xwe birin serî. Çawa ku ji çavkanîyên toerîk ên folklorê (Çobanoğlu, 2019, s. 34) tê famkirin li Rojava ev xebatên folklorê ji alîyê lêkolerên îngilîz, alman, fransî û îskoçan ve hatin kirin, li welatên Qafqas, bi taybetî li Rûsyayê girîngî bi xebatên folklorê hat dayîn. Vladimir Propp yek ji wan lêkoleran e ku di vî warî da xebitîye û nav û dengê wî li dunyayê belav bûye.

Heger çîrokeke kurdan wekî çîroka gelekî din hatibe nîşandan û lêkolerekî/e xwedîwîdand, digel ku pê bizanibe jî, hewl nede ku wê çewtîyê sererast bike, helbet ew bi xwe jî xeletî dike. Heger çîrokeke kurdan wekî çîroka gelekî din hatibe destnîşankirin û lêkolerek, gava bixwaze vê xeletîyê sererast bike, helbet divê ku bi rêbazên zanistî karê xwe bike. Ji ber van sedeman ev xebata ku min danî pêşîya xwe, çawa ku ji hêla çand û edebîyata kurdan ve girîng e, wisa jî ji hêla çand û edebîyata giştî ya merivahîyê ve jî gelek girîng û gewre ye.

Bi vê xebatê min nîyet ew e ku qet nebe tesbîta çîrokeke kurdan, li gor rêbaza V. Proppî bikim. Li gor qenaeta min, wekî gelek çîrokên din, çîroka bi navê *Satilmircan*, bi ihtîmaleke gelek mezin aîdî çand û edebîyata kurmanc û kirmancan/zazayan e. Ji bo vê qenaetê jî, çawa ku dê di berdewamîya vê xebatê da bihe

dîtin, min hem ji çavkanîyên zindî yê nav civaka kurmanc û kirmancan, hem jî ji çavkanîyên wan ên nivîskî sûd û mifa girtîye û berevanîya eslî ya çîrokê kirîye. Ji ber ku li ber destê min metnên nivîskî yê berê tune bûn, mîna Proppî, li şûna analîza dîyakronîk, min analîza senkronîk ku hêmanên çîrokê, di nav beşeke serdemekê da digire destî di vê xebatê da bingeh girt.

Ji bo ku di vê xebata xwe da bi ser bikevim, piştî ku ez hinekî behsa taybetmendîyên folklorê û cûreyê çîrokê bikim, dixwazim hem bi giştî behsa teorî û rêbazên zanistî yê berhevkirina çîrokên dunyayê bikim, hem jî di nav wan da, bi taybetî behsa rêbaza V. Proppî bikim. Çûnkî li gor qenaeta min, di vê xebata min da herî zêde ev rêbaz li çîrokên kurdî dihat; ji lew ra min divê ku rêbaza wî wergerênim kurmancî û çîroka bi navê *Satilmircanê* ku di xebateke akademîk a Umay Tûrkeş Günay da wekî çîrokeke tirkî hatiye dîyarkirin (Günay, 2011, s. 299), lê tetbîq bikim. Sedemê ku min çîroka bi navê *Satilmircan* ji bo vê xebatê ji nav çîrokên vê akademîsyena ku navê wê bihurî neqand ew bû ku ev çîrok hem bi awayê devkî versiyona wê ya kurmancî li ber destê min hebû, hem jî bi awayê nivîskî varyanteke wê bi kirmanckî hebû.

1. FOLKLOR

Bêjeya *folklore* ji zimanê îngilîzî ketîye kurdî û ji alîyê cureyê xwe ve nav e. Di ferhengê da li hemberî wê bi kurmancî bêjeya *zargotin*, *foklor*, *edet*, *çîrok* û *zargotina xelkê* hatiye dîyarkirin (Saadallah, 2000). Di zimanê erebî da ku jê ra *adatu's-şe'ab [edetên gel]* tê gotin (Sarı, 1991), ji alîyê folklornasên muasir ên ereb ve pênaseyên cihêrengî hatine kirin (21-22 الصفحات. 2006. الجوهري): "Foklor, *çanda şifahî ye*, ango *oral tradition* e û ew edeba gelî ye ku bi awayê devkî tê neqilkirin. Digel van hêlan, ew bawerî, mûsîqî, govend-reqis û edetên gelêrî jî, di nav wê da tîne hesabandin." Bi qenaeta min bi kurmancî meriv dikare ji bo bêjeya folklorê, bêjeya gelnasîyê bi kar biêne. Çawa ku teşenasî, zimannasî, civaknasî/komlenasî berbelav bûye, dibe ku ev jî cîyê xwe bigire.

Folklor, zanista li ser erf, edet, rêûresim, bawerî û awayê jîyana gelan, serê ewil di nav lêkolerên Ewrûpî da dest pê kirîye. Piştî ku Ewrûpîyan kişwera Emerîka dît, dînnas, geryar, maceraperwer û hunermendên wan ên entellektuel, berê bala xwe da ser awayê jîyana gelên niştecih ên Emerîkayê û wan dest bi nivîsîna cîyarengî ya erf û edetên wan kir. Li gor wan di nav gelan da yê hov-wehşî û yê medenî-esîl hebûn. Serê pêşî li gor bawerîya wan gelên vê deverê, hov bûn, ne medenî bûn, ne esîl bûn; ji lew ra wan ji xwe ra heq didît ku vê deverê dagir bikin û li mal û hebûnên wan ên sererd û binerdê bimijin. Ji bo vê mebestê jî, wan pêşî dixwast ku çanda wan gelan ji nêz ve nas bikin. Jixwe ev eleqedarîya Ewrûpîyan, di rabirdûya dîrokî ya ramangirîya wan da bûye hêmanekî bingehîn. Li gor nêrîna

wan, ew bi xwe modern û medenî bûn; lêbelê gelên din ne modern bûn. Ji lew ra zana û lêkolerên wan li ser danasîna çanda van gelên derveyî Ewrûpayê nivîsên lêkolerî nivîsîn. Entellektuelên Ewrûpî, di pey şayesandina jîyana gelên Emerîkî û danasîna çanda wan de, berê xwe da Dunyaya Berê, ango Rojhilat û li pey gelên hov û medenî-esîl şop gerand. Zanayên dîni, geryar û nivîskarên Ewrûpî, ji bo danasîna çanda gelên Asyayê, ketin nav lêkolîn û lêgerînan. Wan li vir jî dixwast dîyar bikin bê ka gel û civakên esîl-medenî kî ne, yê nemedenî kî û kî ne. Ji sedsala 16an pê ve van lêkoleran, vedîtî û danasînên xwe, bi awayê gernameyî nivîsîn û li welatê xwe dan çapkirin. Ji ber ku Ewrûpîyan eleqedarîyeke mezin nîşanî van cure xebatan da û digel geryar, cografyanas û rapornûsên îngilîz, fransî û îspanyolîyan û misyonerên îtalî jî, da ser vê rêyê û wan jî berhemên ku gelên Rojhilat didan naskirin nivîsîn. Her ku hejmara xebatên nivîskî yê lêkolînê zêde dibû, îca hinekan ji wan bîr bir wê yekê ku ji van xebatan ra teorî û disîplînan jî dîyar bikin (Çobanoğlu, 2019; Ekici, 2018).

1.1. Peywendîya Folklorê bi Zanistên Din ên Beşerî ra

Folklor li welatên Rojavayî, tê wateya çanda gundane ya gelê wî lêkolerê folklorê bi xwe. Ev şewaza hîlbijartî, li ser bîngeha neteweyî ye. Çanda gelekî, wekî qadeke zanîne, ango wekî mijara gelnasîyê/folklorê tê hesibandin. Digel gelên îbtîdaî, çandên hemû gelên din, dibin mijara dîsîplînên mîna *antropolojî*, *etnografya* û *etnolojîyê*. Ji lew ra têkilîya folklorê bi nîkirandina zanistî ya çandên neteweyan ra heye. Çi heye ku di vir da xeletîyeke gewre heye. Çunkî gava lêkolerekî fransî li ser “kilamên fransî” nîkirandina xwe bike, tê wê wateyê ku wî folklor kirîye; lêbelê gava heman lêkoler, li ser “kilamên ernewûdî” bixebite, karê wî ne folklor; bes wekî karekî etnografyayî tê hesibîn. Hal ku hal e, ev pênase ne rast e û zanista folklorê, hunerên hemû gelan di nav xwe da diheve û ji ber vê jî ew fenomeneke enternasyonel e (Propp, 1998, s. 12).

1.3. Bizavên Folklorê

Li Ewrûpayê Serdema Aqilparêzîyê di warê edebîyata gel da dema ku ji cîyê xwe diheje û li Îngiltereyê, bizaveke edebî ya bi navê Pre Romanticism (Berî Romantîzmê), li hember teşeyê aqilparêz û qayîdeparêz serî hildide, di demeke kurt da li kîşwera Ewrûpayê berbelav dibe. James Mocherson (1736-1796) ku pêşewayê vê bizavê ye, helbestên îskoçî ji zozanên Îskoçyayê berhev kirin, li zimanê îngilîzî wergerandin û çap kirin. Peyre Thomas Percy (1729-1811), *baladên*/kilamên îngilîzî û îskoçan ligel hev berhev kirin û ew wekî teyîsîna *rûhê neteweyî* bi nav kirin. Bi vî awayî êdî lêkoler, nivîskar û hunermendên Ewrûpî, berê bala xwe ji çanda gelên deverên dûr, da ser çanda gelê xwe. Çîna navîn a bazirganên

îngilîz, piştgirîya vê bizav kir û êdî ev derbasî welatên mîna Îskoçya, Almanya û Îsfîçreyê jî bû (Çobanoğlu, 2019, s. 104).

Di sedsala 19an da entîkevanên Îngilîstan û zimannasên Germenîstanê, dest bi lêgerîna çînen jêrîn kir û wekî sehayeke xwendinê, folklor derket holê. Sala 1812an ku birayên germanî Jacob û Wilhelm Grimm dest bi çapkirina vegotinên devkî yên gel kir, wan pê ra jî şîroveya mîtolojîya germanî jî kir. Sala 1846an kevnnasên îngilîz William John Thomas ji kovara *Athenaeumê* ra pêşnîyaz dike ku bêjeya *folklor* wekî terîm, li şûna *kevnareyên populer* bihe bikaranîn (Dorson, 2017, s. 21).

Johann Gottfred von Herder (1744-1803), wekî filozofekî alman ê Serdema Ronesanê, li hember hegemonyaya huner û çanda fransî ya li Almanyayê, bi parastina çanda gelê xwe serî hilda. Bizava wî, wekî bertekeke felsefî bû li hember aqilparêzîya Voltaireyî ku wî çîna bijarte diheband. Li gor nêrîna Herder, ji bo ku edebîyatek bikaribe orijinalîya xwe biparêze, helbet divê ji teqlîd û karîgerîya edebîyatên bîyanî xwe xelas bike. Ji bo vê jî divê gelê alman, bi zimanê xwe yê sade û dewlemend, bigihêje rûhê xwe yê hevbeş ê neteweyî. Rûhê herî paqij û pihêt ê hevbeş ê neteweyî jî, di nav hundirê edebîyata gel da cih girtîye. Ji lew ra divê ku zana, felsefevan û rexnegir, ber bi gelê xwe ve biçin, nirx, bawerî, kilam, çîrok, efsane û helbestên gel ên epîk berhev bikin. Bi xêra fikir û bizavên Herder xebatên folklorê, ber bi teşegirtina disîplîneke xweser ve herikîn. Wî çawa bingehek ji neteweperwerîya romantîk ra danî, pê ra jî wî kir ku têgehên mîna *folklor* *neteweyî*, wekî teorîyekê bikeve nav dîroka folklorê. Di pey raperîna Herderî da Jacop (1785-1863) û Wilhelm (1787-1859) ku wekî Bira Grimmî tînen naskirin, di warê berhevkirina çand û berhemên edebîyata gel a almanî da karên mezin kirin. Bi xêra xebatên van du birayan folklor, li Almanyayê wekî şaxekî xweser ê zanistî ket nav gur û geşedanê. Di pey wan da Adalbert Kuhn (1812-1881), teorîya bi navê Geşedana Meteorolojîk a Mîtan derxist pêş, Max Müller (1823-1900) teorîya bi navê Mîtolojîya Rojê û Mîten Mekteb û Rojê; Teodor Benfey (1809-1881), teorîya bi navê Koça çîrokan û Deynkirina Çandî daxilî nav teorîyên folklorê kirin (Çobanoğlu, 2019, s. 107-109). Bi vî awayî her ku zeman bi ser da derbas dibû, di vî warî da kar, xebat û bizavên nû dihatin kirin û bere bere lêkoleran di vê rêyê da ji xwe ra teorî çê dikirin.

1.4. Teorîyên Folklorê

Li gor ku di çavkanîyên Ewrûpî yên folklorê da amaje pê tê kirin, di roja me da teorîyên folklorê bi navê mîna teorîya dîrokî-erdnîgarî, teorîya dîrokî-nûavakirîni, teorîya îdeolojîk, teorîya fonksîyonî, teorîya psîko-analîtîk, teorîya binyadî, teorîya devkî-formulayî, teorîya nav-çandî, teorîya gel-çandî, teorîya girse-çandî, teorîya nûvqadî û teorîya kontekstî hatine binavkirin (Dorson, 2017).

Folklornasan, di xebatên xwe da teorî û rêbazên lêkolînê, dabeşî du koman kirine: *Koma Teorîyên Navendmetnî* û *Koma Teorîyên Navendmekanî*. Folklornas, li gor teorîya Navendmetnîyê, di lêkolînên xwe da tenê metnên berheman wekî hîmê lêkolînê qebûl dikin; teorîsyenên teorîya Navendmekanî, hêla îcadkirin û awayê hilberîna berheman wekî esasê lêkolînên xwe hesabandine. Teorîyên ku li ser rêbaza Navendmetnî dixebitin, her cure pîrsgîrêkên xwe, li gor teşeyê metn û taybetmendîyên binyad û naverokî yên metinan çareser dikin. Li gor teorî û rêbazên Navendmekanî folklornas, digel metnê berhemê, li ser awayê îcada metnan, îcra wan, ragihandina wan û fonksîyona wan jî bi hûrbînî rawestîyane (Ekici, 2018, s. 100-101). Ji ber ku ev rêbazên teorîk, li ser lêkolînên derbareyê berhemên devkî yên gel da hatine nîşandan, di temamê xebatên zanista gel a dunyayê da berbelav bûne û di bin banê van her du teorî û rêbazên bingehîn da teorîyên curbicur hatine ceribandin.

Teorîyên Navendmetnî, di bin binşaxên mîna Mekteba Fînî ya Dîrokî-Cografî, Teorîya ji Nû ve Avakirina Dîrokê, Teorîya Peresanî/Tekamulî, Teorîya Psîkoanalîtîk, Teorîya Mît-Rîtuêlîyê, Teorîya Dîrokî-Çandîyê, Teorîya Bîyolojîk, Teorîya Binketina Çanda Bijarte, Teorîyên Îdeolojîk, Teorîya Çeprastkirina Nav Çandan, Teorîya Çanda Girseyan û Teorîya Binyadgerî ya Folklorê da hatine nîkirandin; Teorîyên Navendmekanî (Navendîcrayî), di bin binşaxên mîna Teorîya Fonksîyonî, Teorîya Kompozîsyona Devkî, Teorîya Performansî û Teorîya Femînîstî ya Folklorê da hatine nîkirandin (Çobanoğlu, 2019, s. 127; Ekici, 2018, s. 101). Mijara vê gotarê ku Rêbaza Vladimir Propp e, ji nav Teorîyên Navendmetnî, di bin binşaxê “Teorîyên Binyadger ên Folklorê” da cih digire. Teorîyên Binyadger ên Folklorê jî, di nav xwe da digel rêbaza V. Propp a Analîza Vegotina Binyadî, du rêbazên din jî cih digirin: Rêbaza Analîzkirina Binyadger a Bîyografîya Lehengan û Rêbaza Claude Lév-Strauss a Analîza Binyadî. Di vê xebata xwe da ez dê tenê bidim ser şopa V. Propp a analîza vegotina binyadger.

1.5. Teorîya Binyadger

Berî ku em derbasî taybetmendîyên teorî û rêbaza V. Propp bibin, ji bo hîn xweştir naskirina rêbaza wî, hêja ye ku em hinekî bi giştî behsa “Teorîya Binyadger a Folklorê” bikin. Teorîya binyadger (structuralism), ji bo nasîna folklorê Emerîkayê, di derdora sala 1960î da çê bûbû. Andre Jolles sala 1930yî û Lord Reglan sala 1936an ketin nav hewldanên avakirina teşeyê derbirînên folklorê. Hîna berî van, folklornasê rûs Vladimir Propp, cara ewil sala 1928an li ser teşeyê çîrokan xebitîbû û berhema xwe ya bi navê *Morphologija Skazki [Morfoloژیya Çîrokê]* li Rûsyayê dabû çapkirin. Peyra ev berhema wî, sala 1958an li zimanê îngilîzî tê wergerandin û bi navê *Morphology of the Folk Tale* li Emerîkayê tê çapkirin. Di pey vê xebatê da Alan Dundes, sala 1964an di xebatên xwe yên folklorî da V. Proppî,

wekî pêşengê vê teorîyê li qelem dide. Piştî Dundes, gelek folklornasên din jî bawerîya xwe didin ser vî teşeyî ku navê wî dibe *structural models* (Dorson, 2017, s. 83-84).

Armaca bingehîn a rêbaz û teorîyên binyadger ew e ku lêkoler, cureyên folklorê li gor model û formulên navneteweyî dêne ber xwe û wan analîz bike. Bi vî awayî ev rêbaz, gramereke folklorê çê dike û ji bo ku meriv bikare bi geşedana çand û zihnî ya merivahîyê serwext bibe û wan rave bike, di asta navneteweyî da xebatên berawirdî dike. Ji ber vê helwesta wê, rêbaz û teorîyên binyadger, di nav xebatên folklorê da berbelav bûne (Çobanoğlu, 2019, s. 202). Ji bo serwextbûna mijarê divê li vir behsa jînameya V. Proppî bihe kirin.

2. ÇÎROK

Di ferhengên da çawa ku li hember kelîmeya *masalê çîrok* tê bikaranîn (Torî, 199; Farqînî, 2000) bêjeya *çîrçîrokê* jî hatiye dîyarkirin. Di dimbilkî da ji çîrokê/metelokê ra *estani* (Veroj, 2003) û *estaneke* (M. Malmîsanij & Uzun & Espar, 2009) tê gotin. Bi zimanê tirkî ku ji çîrokan ra *masal* tê gotin, di zimanê farisî da navê wê, *dasitan* û *qisse* (صفحة 152. 1372. فساىى) ye. Ji kesên ku çîrokan dibêjin re, *çîrokbêj* tê gotin. Di nav gel de, li hin herêman, ji hikayeyên çîrokî re, *xeberoşk* û li hêla gundên Çiyayê Reş (Karacadağ) "*xilmaşok* jî tê gotin.

Li gor wateya wê ya edebî ya terîmî, ji wan hikayeyên xeyalî ra çîrok tê gotin ku di serdemên gelek berê da ji nav muxeyîleya gel derketine û bi bûyerên/rûdanên awarte hatine xemilandin (Öner, 1982, s. 337). Bi pênasêyeke din, ji wan hikayeyan ra çîrok tê gotin ku dirêj, biefsûn û xeyalî ne (Demîrhan, 2006). Ji ber ku hilberên wan ên eslî bi demê ra hatine jibîrakirin û ne diyar in, çîrok êdî bûne *anonîm/gelêrî*. Di serê çîrokê de, "*çîvanok*", ango xweşgotinokên lihevanîti hene. Çîrok, bi çîvanokê dest pê dike; bi çîvanokê diqede. Heta di nav hundirê beşên wê da jî çîvanok hene. Lêkerên/karên çîrokan, bi piranî, li ser dema borî ya çîrokî "-bû" tên kişandin; lê di nav geşedana vegotina rûdanê da awayê kişandina karan vediguhere dema niha.

Rûdanên ku di çîrokê da tên vegotin, dibe ku bi temamî xeyalî bin û tu rastiyeke wan a jidil tunebe. Ev rûdan, wusan in ku bi temamî, ji bin hiş û xeyalên gel derketine. Tiştê ku heye, ev rûdan, her çiqas durrî rastiye bin jî (Boratav, 1969, s. 80), bala merivan xweş dikêşin. Çawa ku rûdana çîrokê, xeyalî ye, kes û lehengên tê da jî xeyalî ne û di jiyana rastîn de, zû bi zû rastî merivan nayên. Serleheng/serqareman û qaremanên din ên çîrokê, kesên mîna padîşah, perî, pîrelik/pîrehebok, keçelok, bazirgan, dêw, hût, ziya û cin in. Bi van lehengan re, hêz û xusûsiyetên raserî taqeta merivan hene. Xuy û xesletên lehengan, ji serê çîrokê heta dawîya wê, tim bi heman awayî ne; lehengên baş, heta dawî baş in, lehengên nebaş jî, heta

dawîya çîrokê, ne baş in. Di dawîya çîrokê da lehengên baş tèn perûkirin; yên nebaş jî, tèn cezakirin.

Di çîrokan da “mekan” ango derdora leheng û rûdanê ne dîyar e. Gava navê cîyekî bihête diyarkirin jî, ew deverên xeyalî yên mîna “Pişt Çiyayê Qaf”, “Heft Qat Binê Erdê” yan jî qatên esmanan in. Digel vî awayî, teswîrên/şayesên berfireh ên siruştê di wan da cih digirin. Zemanê qewimîna rûdanên çîrokan, nahête zanîn bê ka kengê ye (Öner, 1982, s. 337). Zimanê çîrokê, zimanê gel ê rojane ye; rewan e, xweş diherike û di vegotina wê de, hêzeke xurt a hunerî heye. Ji ber ku çîrokbêj endamên gel bi xwe ne, zimanê rojane û sade yê gel bi kar diênin û dûrî zimanên din ên gelên cîran in. Lewra gava meriv li wan guhdarî dike, dibîne ku zimanê gel, bi temamê siruştîya xwe ya henûn, di zimanê çîrokan da diteyise ser vegotinê.

Çîrok, ji hêla teknîka planî ve dabeşî sê beşan dibin: Beşa pêşî, merheleya raxistina cih, bûyer/rûdan û lehengan e. Ji bo ku çîrokbêj, bal û dêhna guhdaran bikêşe ser xwe, çîrokê bi çîvanokan dixemilînin (Boratav, 1969, s. 81) û beşa eslî ku beşa duduyan e, cîyê vegotin û dirêjkirina bûyera eslî û rûdanên din e ku li dora wê diqewimin. Navê beşa dawî jî, beşa daxwazan e. Di dawîya vê beşê da dîsa çîvanokek heye. Meriv di çîrokên kurmancî da dibîne ku çîrok, bi çîvanokeke mîna “Hebû tunebû, ji Xwedê mezintir kes tunebû, hebû paşayek û ...” dest pê dike, peyre dest bi diyarkirina navê leheng û bûyera wî dike. Carina hin çîvanok di nav gur û geşîya çîrokê da dihên gotin; lêbelê ne bi temamî be jî, çîvanoka dawîya çîrokên kurmancî, bi awayê “çîroka me çû dîyara, rehmî li dê û bavê guhdara, ji xeynî xinizên ber dîwara” diqede.

Li gor teza Romantîkan, tenê ew gelên ku xwerû û yekpare ne û bi çalakîyên merivalî yên şexsî nizanin dikarin berhemên folklorî hilberînin û bibin pêşengên vedîter ên kolektîf; lêbelê çawa ku bi xebatên etnografên Rûsî, dîyar bûye, civakên ji çînan cîyawaz pêk hatine jî, xwedî gelek berhemên folklorî yên dewlemend in (Yıldırım, Pertev, & Aslan, 2013, s. 12).

2.1. Cûreyên Çîrokan

Çîrok, di nav gel da derdikevin û her ku dem bi ser wan da derbas dibe, bi vegotina xwe dewlemend dibin. Heta ku ji aliyê berhevkarêkî, yan jî berhevkarêkê ve neyêtin qeydkirin û nivîsîn, bi awayê devkî dijîn. Li welatê me, gelek zêde çîrok hene ku tenê bi awayê devkî mane û hîna jî nehatine berhevkirin û nivîsîn. Helbet hinek hatine qeydkirin û weke pirtûk hatine çapkirin; lêbelê yên ku mane, gelek zêde ne. Çîrokên gelan, ji aliyê hîlberîna xwe ve, dabeşî du navaan dibin (Bolayır, 1988, s. 199): Çîrokên ji aliyê gelan ve hatine hilberîn. Ev jî hilberê wan ne dîyar e/ ne belî ye. Ji van re, “Çîrokên gel” tê gotin. Ev cûre çîrok, li ber xeyal, darêz, çand û fikra gel çê bûne û anonîm in. Çîrokên nû yên ku ji hêla kesên nivîskar ve hatine

hilberîn. Hilberê vî cûreyî tê zanîn û ji wan re, “Çîrokên hunerî” tê gotin. Hin kes, ji van çîrokan re, “Çîrokên çêkirî” jî dibêjin.

Çîrok, ji aliyê gelan ve hatine hilberîn. Di Kataloga Çîrokên Navneteweyî, (Anîti Aame & Stith Thompson, *The Types of the Folktale*, Helsinki 1964, Aath) da çîrok dabeşî van cûreyan hatine kirin: Çîrokên heywanan, çîrokên eslî: çîrokên derasayî/awarteyî û çîrokên rasteqînparêz, çîrokên zîncîreyî û hikayeyên pêkenî, fikreyên nuktedar û derewînderanîn. (Boratav, 1969, s. 84) Ev jî hilberînerê wan ne diyar e/ne belî ye. Çîrokên nû yên ku ji hêla kesên nivîskar ve hatine hilberîn jî hene. Hilberê vî cûreyî tê zanîn. Çîrok jî mîna “gotinên pêşyan, mîna biwêj/îdyom, dilok/manî, pêkenî, çîrçîrok û destanan...” berhemên folklorî ne.

2.2. Çîrok Li Nav Edebîyatên Gelên Dunyayê

Heta li gor bawerîya wan kesên ku li ser tarîxa çîrokên cîhanê dixebitin, çeşnê çîrokê, cara pêşî, li welatê Hindistanê derketiye û hatiye ketiye edebiyata devkî ya merivahiye. Gava behsa edebiyata Rojhilatê tê kirin, serê pêşî, çîrokên bi navê “Çîrokên Hezar û Şevkê” tîn bîra merivan. Heta niha dihat îddîakirin ku ev çîrok, tenê malê edebiyata erebî ye; lêbelê êdî gava meriv çavekî zanistî li wan mêze dike, meriv pê derdixe ku ev çîrokên berê, ne tenê ji edebiyata erebî; belkî ji edebîyatên gelek gelên Rojhilatî derketine. Ji merivan ra ew qenaet çê dibe ku ev çîrokên ku di zimanê erebî da bi navê “*Elfu Leylan*” tîn binavkirin, hem bi edebiyata gelê suryan, gelê ermen, gelê kurd, gelê benûsraîlî û gelê tirk, hem jî bi edebiyata hind û erebî hatine xwedîkirin.

Li gor hin çavkaniyên edebîyatê, cihderka çeşnê çîrokan, welatê Hindistanê ye. Mînaka ewil a çîrokan, “*Kelîle û Dimne*” ye. Li hêla Rojava, fablên *La Fontaine*, wek asasê çîrokê hatine hesabandin û nav û deng dane. Di edebiyata tirkî da jî çîrokên ku Eflatun Cem Guney ew berhev kirine, wekî bîngeha vî çeşnê tîn qebûl kirin (Bolayır, 1988, s. 255). Di pey wan *Çîrokên Hezar û Şevkê*, îca çîrokên bi navê “*Çîrokên Birayên Grimm*” ên edebiyata almanî jî, li dinyayê nav û deng dane. Ji edebiyata Danîmarkayê, çîrokên bi navê “*Çîrokên Andersen*” jî bûne malê edebiyata cîhanê. Di edebiyata tirkî da *Çîrokên Keloğlan* navdar in (Öner, 1982, s. 378). Wekî din, di edebiyata fransî de, *Çîrokên Perrault*, gelek navdar in. Di van çîrokên Bira Grimman da meriv rastî çîrokên kurdî tê. Çîroka bi navê *Elik û Fatik* a kurmançî, hema hema bi hemû hêlên xwe di nav van çîrokên almanî da wekî versiyonekê bi navê *Hansel û Gratel* cih girtîye.

2.3. Berhevkirina Çîrokan

Çîroka ku di hê tomarkirin, divê bibe xwedî sicîl jî. Li ser hêla teknîkî ya çîrokê, divê meriv çend agahî û zanînen bîngehîn berhev bike. Bo her çîrokekê ev sicîl tê girtin (Ekici, 2018, s. 65): nav, paşnav, pîşe û navnîşana berhevkar, mêmûya

berhevkirina çîrokê, ciyê berhevkirina çîrokê, ciyê eslî yê çîrokê, heman çîrok wekî din li kê derê û li kîjan deveran dihête vegotin. Nasnameya çîrokbêj: nav û paşnavê wî/wê, warê (gund, navçe, bajar) wî/wê, li kê derê rûdinê, temenê wî/wê, pîşeya wî/wê, rewşa wî/wê ya xwendin û nivîsînê, tehsîl û gelo wî/wê ev çîrok, li kê derê, kengê, ji kê girtiye, gişt dihin qeydkirin. Wekî din ramanên çîrokbêjan ên li wê herêmê, dîtinên meraqawerên çîrokan, li ser vê çîrokê çî ne, ev jî bihêne vekolîn baş e. Gotinên wan ên hev digirin û hev nagirin divê bihêne nivîsîn (Sarica & Gündüz, 1998, s. 387). Bi vî awayî versiyon û varyantên çîrokê jî derdikevin holê.

Çîrokek bi gelek versiyon/hevmetin û varyantên/guhertoyên xwe, li herêmên cihê cihê, bi awayên cîyawaz, ji hêla kesên/çîrokbêjên cîyawaz ve, dibe ku bihête vegotin. Dixwazî bila di motif û sembolên heman çîrokê da wekhevî, yan cihêrengî hebe, dîsa jî, ji bo çareserkirina muşkuleyan berhevkar, hewceyê wan e. Heman çîrok bi çend xalan, di guhertoyan da hev negire jî, dîsa pêdivî bi hemû -heke bi dest bikevin- şaxên wê heye. Divê hemû bihêne tomarkirin. Ji van qaydeyên girîng jî gewretirîn qaydeyekî etîk û zanistî heye ku ew ji vanên din giştan gewretirîn e. Ew jî zimanê eslî yê çîrokê ye. Van salan meriv dibîne ku hin lêkolerên folklorê, bi awayekî ji awayan, çîrokan bi zimanê gelekî din ku ne zimanê lêkoler bi xwe ye berhev dike û bêyî ku zimanê eslî yê çîrokê dîyar bike, mîna ku eslê wê, bi zimanê lêkoler be, werdigerîne zimanê xwe û çap dike.

3. RÊBAZA VLADIMIR PROPP Û ANALÎZA ÇÎROKA KURMANCÎ

Berî ku em çîroka kurmancî li rêbaza V. Proppî tetbîq bikin, helbet divê di serê serî da me wî û rêbaza wî nas bikin. Ji lew ra em dê li vir bi dorê li ser bîyografiya Proppî û danasîna rêbaza wî rawestin.

3.1. Bîyografiya Vladimir Propp

Vladimir Propp, 17ê Nîsana sala 1895an li Petersburgê hatîye dunyayê. Malbata wî, alman e. Wî di navbera salên 1913 û 1918an da li Petersburgê Beşa Ziman û Edebîyata Slav, filolojîya rûs û alman, digel Felsefeya Alman û Felsefeya Rûs xwandîye qedandîye. Sala 1915han beşdarî semînerên S. A. Vengerov dibe. Sala 1918an perwerdeya xwe diqedêne û çendakî li dibistanên curbicur dersên mîna Almanî, Ziman û Edebîyata Rûs dide xwandin. Piştî ku li kolejê wanebêjîya almanî dike, di Unîversîteya Leningradê da dest bi xebatên perwerdeyê dike û li vir dersa folklorê dibe. Piştî van xebatan, berhemên wî yê mîna *Morphologija Skazki* (sala 1928an) ango *Morfolojîya Çîrokê* li Rûsyayê têye çapkirin, nav û dengê wî di warê Morfolojî û Folklorê da li dunyayê belav dibe. Propp, sala 1932yan wekî Endamê Hîndekarîyê di Unîversîteya Leningradê/St. Petersburgê dest karî dike. Li vir ew bi xebat û lêkolînên xwe yê Linguistik/Zimannasîyê jî balê dikêşe ser

folklorê û wekî serokê beşê, heta sala 1970 ku dimire, berdewamî dide kar û barên folklorê. Peyre berhemên xwe yên bi navê *Rayên/Binyadên Dîrokî yên Çîrokên Awarte* (sala 1946an) û *Helbesta Epîk a Rûs* (sala 1955an) dinivîse. Berhema V. Propp a bi navê *Morfolojîya Çîrokê* ku sala 1958an bi navê *Morphology of the Folk Tale* li zimanê îngilîzî tê wergerandin û li Emerîkayê tê çapkirin, di warê antropolojî, zimannasî û dîsîplînê edebîyatê da bi dengê bilind olan dide. Bi vê xebata xwe ew, di warê binyadgerîyê da dibe pêşewayek û dike ku ev binyadgerî, li ser zanistên komelgehî û beşerî jî bihe pêkênan (Propp, 1998, s. 7).

3.2. Rêbaza V. Propp û Analîza Binyadger a Çîrokan

Çawa ku di bîyolojîyê da riwek ji hêla teşe û binyadê ve tîk nîkirandin, Proppî jî teşenasîya çîrokan, bi heman terzê girtîye bin lêkolîna xwe. Wî çîrokên gel ên berhevkerî danîye ber xwe û li ser wan polînkirinên fizîkî-matematîkî pêk ênaye. Proppî, giranî daye ser hêla genetîk/bûyînî ya çîrokan û teşeyê wan şayesandîye. Bi vî awayî wî bi xêra pênaseya çîrokê, hewl daye ku etîmolojîya çîrokê jî derxe ber ronikahîyê (Propp, 2001, s. 20-21).

V. Propp, bi vê rêbaza xwe, ji hêla dîrokîyane ya çîrokan zêdetir, hewl dide ku hemû hêlên kokena/etîmolojîk a dîrokî ya çîrokan dene ber xwe û li ser guherînên serdemî yên çîrokê bixebite. Ew bi vê rêbaza xwe, li ser guherînên ku çîrokek, di nav pêvajoya xwe ya serdemekê da rast lê hatîye hûr û kûr dibe. Bi raveyeke din li şûna *tehlîla dîyakronîk*, ew wê *tehlîla senkronîk* ku hêmanên çîrokê, di nav beşeke serdemekê da digire destî pêşnîyaz dike. V. Propp, ji parçeyên çîrokê dest pê dike û ber bi giştîya wê ve diçe û lê dikole, bê ka binyada wê çawa ye. Wî ev rêbaza xwe li dijberî Rêbaza Dîrokî-Cografî derxistîye pêş. Çunkî di Rêbaza Dîrokî-Cografî da teşeyê yek çîrokekê, bi gelek versiyonên din ra dihat berawirdkirin; lêbelê V. Propp, wan binyadên hevpar ên çîrokên cîyawaz derdixê holê û hewl dide rave bike, bê ka mentîqa binyadger a çîrokan bi çi awayî hatîye pevxistin.

Li gor tesbîten V. Propp (2001, s. 22) nabe ku çîrokên gel, li gor kes û lehengên wan û krîterên wan ên naverokî/muhtewayî bihin polînkirin/tesnîfkirin. Çunkî di versiyonên din ên çîrokê da cenewarek/hûtek, zîyayek, dêwek, an jî hirçek, heman livbazîyê pêk diene, lewra livbazî tim sabit dimêne. Ji ber vê yekê, li gor tesbîta wî divê hemû taybetmendîyên binyadî yên çîrokê bi hurgilkî bihin dîyarkirin, pey-ra li ser hêla wê ya dîrokî daraz bihin dîyarkirin. Wî bi vê terz, teher û tesbîta xwe ya ku çîrokan li gor taybetmendîyên wan ên binyadî analîz dike, "hêmanên sabit" û "hêmanên guherbar" ên çîrokan derxistine holê. Ji bo ku meriv bika-ribe hûrnihêrîna xwe ya dîrokî li ser çîrokê bike, serê ewil divê ku meriv hemû taybetmendîyên binyadî yên çîrokê bigire bin hûrnihêrîna xwe û li ser yasayên wê yên teşeyî û yasayên wê yên dîrokî kûr bibe.

Rêbaza Propp, di bingeha xwe da li ser du têgihên sereke ava bûye: *fonksîyon* û *rist*. Li gor wî fonksîyon, hêmanên bingehîn ên çîrokan in. Her fonksîyonek, aksîyon û tevgerêke karakterekî (lehengêkî/kesekî) çîrokê ye ku ji ber sedemêkî derdikeve (rû dide) û digihêje hin encaman. Fonksîyonek jî, di nav herka aksîyonên çîrokê de, li gor rewşa girîngîya xwe tê pênasekirin. Digel ku Rêbaza Dîrokî-Cografî, aksîyon û karakteran bi awayekî ji hev cîya û xweser qebûl dike; rêbaza Morfolojîk a Proppî, van aksîyon û tevgeran, di nav hev de, bi temamîya/giştfîya çîrokê ra peywendîdar dibîne. Li gor Proppî heta ku lêkoler nizanibe çîrokê, ji aliyê hêmanên wê yên genetîk ve dabeş bike, nikare wê bi yên din ra berawird bike. Propp wekî mînak dîyar dike ku ne bi saya vê berawirdîya genetîk a çîrokê be, meriv nikare têkildarîya fablên Hind-Misir, an jî fablên Grekî û Hindî derxêne ber ronikahîyê (Propp, Masalın Biçimbilimi (Fransızca'dan Çeviri: Mehmet Rifat-Sema Rifat), 2001, s. 36).

Hêmanên sabit ên çîrokan, li gor Proppî, ew tevger, an jî aksîyon in ku kesên/şexsên çîrokê, wan pêk diênin. Li gor rêbaza morfolojîk ev tevger, *fonksîyon* bi xwe ne. Li gor Rêbaza Proppî ev kiryar û aksîyonên lehengên çîrokan gişt, heman in ku ji lehengekî çîrokekê, tê veguhastin bo lehengekî din ê çîrokeke din. Propp gihaştîye wê encamê ku şexs/kes û dormedora nav çîrokan, bi giştî hêmanên guherbar in. Li gor vê rêbazê çawa ku çîrok, li ser du hêmanan, ango li ser hêmanên eslî, yan jî sabit ava bûne, ji bo fonksîyonên wan jî çar kom elementên alîkar hatine tesbîtîkirin: 1. Hêmanên ku peywendîya di navbera rûdanan da pêk diênin. 2. Armanç û sedemên tevgeran. 3. Awa û teşeyên derketina/peydabûna kesên çîrokê. 4. Wesfên lehengên çîrokan. Ev hêmanên alîkar, gava digihêjin fonksîyonan, binyada çîrokê derdikeve holê. Îca ew fonksîyon ku hêmanên sabit ên çîrokê ne, gava digihêjin wan hêmanên guherbar ên çîrokê, binyad û temaya çîrokê dewlemend dibe. Gava çîrok, digel fonksîyonên wê û van çar elementan tê tedqîqkirin, êdî tarîf û analîza wê çê dibe.

3.3. Li Gor Rêbaza V. Propp Analîz û Tarîfa Morfolojîk a Çîrokê

Proppî, ji bo her fonksîyona ku di çîrokan da tesbît kirîye, herfek û nîşaneyek destrîşan kirîye û her fonksîyonekê bi têgiheke razber/zihnî derbirîye û di nav çarçoveya vê têgihê da wî, fonksîyon pênase kirîye. Wî têgihên mîna feqîr, veqetîn, qedexeyî û bînpêkirina qedexeyê ku têgihên simbolîk in, bi herfek û reqemekê simbolîze kirine. Li gor wî hejmara van fonksîyonên çîrokan (31) sî û yek e û ji vê hejmarê derbas nabin. Bi qenaeta wî ev fonksîyon, an jî tevger, hêmanên sabit û neguherbar ên çîrokê ne. Gava lehengên çîrokê biguherin jî, ji ber ku hejmara tevger, an fonksîyonên her lehengekî sînorkirî ye fonksîyon, ji çîrokekê tê veguhastin bo çîrokeke din. Bi derbirîneke din heman tevger, ji aliyê lehengên cîya cîya ve tèn îcrakirin.

Propp, bi awayê morfolojîk fonksiyonên çîrokê bi van navan dane naskirin: Bêbextî/Xaînî (A) yan jî wan fonksiyonên navber ên netêrdar/bêkîfayet bi (a) yê nîşan dide, zewacê bi (W*)yê nîşan dide û wisa pê ve diçe heta dawîyê. Ew mukafatê bi (F)yê, qezenc, an jî bêsiûdîyê bi (K)yê; xelasbûna ji şopandinê bi (Rs) yê, weke fonksiyona encama çîrokê nîşan dide. Li gor Rêbaza Proppî, her çîrok, ji hejmarek êrîş/bêbextî, yan jî ji tevgerên bi qasî hejmara kêmasîyan pêk tê. Ji lew ra gava çîrok bihe analîzkirin, serê ewil hejmara tevgeran tê tesbîtkirin. Ev tevger, çawa ku dikarin rasterast bi hev ra peywendîdar bin, wisa dibe ku di nav hev da têkel bin jî.

Fonksiyon di çîrokan da bi piranî wekî rêzecotan derdikevin pêşberî me. Di derketina van rêzecotan da peywendîdariya mentiqî ya sedem û encamê heye. Ji lew ra her tevgerê, bi xwe ra encamekê jî diêne. Gava “şopandin” hebe, “rizgarkirin” jî, wekî encamekê derdikeve; gava “têkoşîn” hebe, dê “serketin” jî di encamê da hebe. Di çîrokê da ew geşedana ku ji “destpêka” pevçûnê heta “çareserîya” hişkegirêk û pirsgirêkan dewam dike, bi “tevger”ê tê binavkirin. Her tevgerê jî, ji hinek rêzefonksiyonan pêk tê. Ev tevger, carina dibe ku ji “epîzotek”ê pêk bihe, an jî dibe ku temamê çîrokê bigire ber xwe. Ji lew ra ew sî û yek fonksiyonên ku Proppî tesbît kirine, dibe ku tenê di yek çîrokekê da cih negirin jî.

3.4. Li Gor Rêbaza V. Propp Taybetmendiyên Fonksiyonên Çîrokan

Divê em bizanibin ku hemû fonksiyon di hemû çîrokan da cih nagirin; lêbelê ew yasaya ku fonksiyon bi dorê rêz dibin tu carî naguhere. Gava hinek fonksiyon tê da cih negirin jî, dîsa pîr û pergala fonksiyonan xerab nabe. Ji lew ra li gor koma fonksiyonan, çîrok jî dabeşî komên cîyawaz dibin. Ew fonksiyonên ku lehengên çîrokê, wan îcra dikin, elementên wisa sabit in ku ji pirsên “kî, çawa wan îcra dike?” azade ne. Hejmara fonksiyonan di çîrokên perîyan da sînorkirî ye û ji 31ê derbas nabe. Rêza fonksiyonan tim eynî/heman e. Digel ku hemû çîrok tim hemû fonksiyonan di xwe da nahewînin jî, ev prensîb her xerab nabe. Gava fonksiyonek kêmbimêne, karîgerî li rêza fonksiyonan nake; ew fonksiyona kêmbim, bi çîroka peyra dewam dike. Çîrokên perîyan li gor binyada xwe, dikevin nav yek tîpekê. Yek ekseneke/tewereyeke çîrokên perîyan heye; lêbelê ji çîrokên din ra dibe ku tewereyên cîyawaz bihin dîyarkirin (Propp, Masalın Biçimbilimi (Fransızca’dan Çeviri: Mehmet Rifat-Sema Rifat), 2001, s. 44).

Li gor Proppî karakterên çîrokê, ji van heft/7 ristan pêk diên: *Êrîşkar/bêbext, efûkar, alîkar, prenses, veqetîner, qareman û qaremanê sexte*. Her rîstek ji van, wan tevgerên ku li gorî fonksiyonan in pêk diênin. Gava karakterek, bikeve nav qada tevgerên ji yekê zêdetir, rîsta wî ya nav weqtê vegotinê jî diguhere. Ji lew ra wî gava çîrok analîz kirîye, ji bo binyada çîrokê du cure pênase kirine. Pênaseya

binyadî ya li gor rêzbûna fonksiyonên çîrokê û pênaseya binyadî ya li gor rewşa heft ristên wê. Gava ew çîrokeke perîyan digire dest û lê kûr dibe, tesbît dike ku ev cure çîrok bi piranî, bi xerabîyeke/neçêtiyeke ku malbatekê, yan jî li kesekî tê kirin dest pê dike û ji ber encama vê xerabîyê, kêmahîyek di wê malbatê, yan jî wî kesî da diqewime. Serlehengê/qaremanê çîrokê, tê peywirdarkirin ku vê kêmasîyê tekûz bike. Gava qareman dest bi karê xwe dike, hinek jê ra dibin alîkar; hinek jî li dijberî wî derdikevin. Qareman, piştî ku ji çend azmûn û ceribînên curbicur, bi awayekî serketî derbas dibe, wê kêmasîya ku qewimîbû ji holê radike, peywira xwe bi awayekî serketî pêk diêne û xelata xwe digire.

Propp, di bin karîgerîya du taybetmendîyên çîrokên awarte da maye. Ji bo van, wî awartebûn wekî rengînîyê nîşan daye û yek teşeyekî daye wan. Vê yekteşefiyê kirîye ku ew li ser çîrokên gel karê berawirdîyê bike. Armanca wî bi vê rengînî û curecurebûyîna taybetmendîya çîrokê ew e ku bigîhêje alîyên hevbeş ên bi hezaran çîrokan û li ser wê, *etîmolojîya çîrokê* çareser bike û bigîhêje encameke tekûztir. Li ser vê bingehê wî hêmanên fonksiyonî keşif kirine û binyada çîrokê tesbît kirîye. Bi ser van tesbîtan da Propp, yasayên neguherbar ên çîrokê dîyar dike. Wekî gavê dawî, ew teşeyekî nû dide rêbaza analîza binyadger a çîrokan û li ser vê bingehê tesnîfa wan li gor karakterên çîrokan dike. Propp wekî paradîgmayekê dîyar dike ku çîrok ji hêmanên sabit û guherbar pêk dihên. Li gor wî di çîrokan da ew sê û yek hêmanên sabit, termên fonksiyonê ne. Piştî van, hêmanên guherbar di nav xwe da dabeşî çar kategorîyan dike (Propp, Masalın Biçimbilimi (Fransızca'dan Çeviri: Mehmet Rifat-Sema Rifat), 2001, s. 38): 1. Çarek qertelêkî dide lehengekî, qertel wî lehengî dibe cem qralekî din. 2. Zilamekî pîr hespekî dide Sucenko, ev hesp Sucenkoyî dibe cem qralekî din. 3. Sihîrbazek kelekeke biçûk dide Îvanî, ew jî Îvanî dibe cem qralekî din. 4. Prensê gustîlekê dide Îvanî, ji vê gustîlê zilamên gir û qerese derdikevin û Îvanî dibin cem qiralekî din.

Çawa ku ji van mînakên jî dîyar dibe, digel ku navê lehengên çîrokê û materyalên wan diguherin jî, karê wan tim bi heman teşeyî berdewam dike. Ev rewş wesfê kesan dîyar dike ku ev jî fonksiyonên wan in. Wisa xuya dike ku çîrok heman livbazîyê bi kesên cîyawaz dide kirin. Ji lew ra analîza çîrokan li gor van fonksiyonên naguher dihê kirin.

Gava lîsteya fonksiyonên qaremanên çîrokê ku di nav pergala çîrokê da cih girtine tê amadekirin, divê ku ev rewş li ber çavan bihin girtin: Puxtêya naveroka fonksiyonê, pênaseya kurt a ku fonksiyonê bi yek bêjeyekê dîyar dike û nîşaneyêke lêhatî. Ev nîşaneyên ku ji bo fonksiyonan tên dîyarkirin, dihêle ku berawirdîya şematîk a binyada çîrokan pêk bihê. Ev lîsteya jêrîn a rêzkirina fonksiyonan, binyad û bingeha çîrokên perîyan dîyar dike. Çunkî çîrok, tim bi rewşa destpêkê dest pê dike. Serê pêşî behsa ferdên malbatê dike; peyre navê qaremanê ku dê bihê, tê gotin û çîrok bi danasîna wî dest pê dike. Wekî merivekî feqîr, an jî padîşahêkî.

Digel ku ev rewş ne fonksîyonek e jî, elementekî girîng e ku ji vî elementî ra *Rewşa Pêşî* tê gotin û bi îşareta alfayê (α) tê nîşandayîn. Di wergera îngilîzî ya pirtûka Proppî da tevî rewşa ewil, tevgerên nav çîrokê, heta fonksîyona VIII-em bi herfên *Alfabeya Grekî* hatine nîşandayîn. Piştî rewşa pêşî, êdî ew 31 fonksîyon, li pey hev tîn. Fonksîyon jî di nav xwe da li polînên talî, ango binpolan tîn dabeşkirin.

Li gor rêbaza Proppî fonksîyon, livbazîya kesane. Ev fonksîyonên kesane/lehengane di nav herika hûnana rêzerûdanane da li gor wateya xwe teşe digire. Çawa ku livbazîyên lehengane beşên bingehîn ên çîrokê ne û digel ku navê lehengane diguhere, livbazî naguherin û di çîrokên cîyawaz da bi heman teşeyî diqewime. Ji lew ra Proppî sî û yek fonksîyon ji bo çîrokane tesbît kirîye û ji bo her fonksîyonekê wateyeke şayesandî tesbît kirîye. Her çendî di hemû çîrokane da ev sî û yek fonksîyon gişt cih negirin jî hin beşên wan bi awayê kurtkirî di hin hûnên rêzerûdanên çîrokane da wekî fonksîyon cih digirin.

Çîrokên ku Propp li ser wan xebitîye *çîrokên perîyan (fairy tales)* in ku bi navê çîrokên awarte dihin zanîn. Çawa ku S. Thumpson tesnîfa çîrokê dike, rûdan bi xerabîyekê dest pê dike, kêmasîyekê diêne ser malbatekê, yan jî dormedorekê û lehengek bi sererastkirina vê kêmasîyê dihê peywirdarkirin. Di vê navberê da hin kes jê ra dibin alîkar; hinek jî li dij wî derdikevin. Leheng piştî ku ji gelek ceribînan derbas dibe vê peywira xwe bi cih diêne û mukafata xwe distêne. Di vê maweya vegotîne da fonksîyon li pey hev rêz dibin û bi piranî li ser milê heft kesane pêk dihên. Li gor wî fonksîyonên çîrokê di nav pergaleke duhêlî da di nav liv û tevgerê da ne. Ev duhêlîtiya fonksîyonane rê li ber analîza binyadger a çîrokê vedike. Analîza binyadger a rêbaza Proppî ji van maddeyan pêk dihên (Propp, Masalın Biçimbilimi (Fransızca'dan Çeviri: Mehmet Rifat-Sema Rifat), 2001, s. 45-89):

I. Yek ji Malbatê Dûr Dikeve: (Pênaseya wê: **Dûrbûn**, sîmgeya wê β). Ev fonksîyon di nav xwe da li sê sinifan dihê dabeşkirin: 1. Ji pîrên malê yek ji malê vediqete. ($\beta 1$). 2. Mirina bav yan jî dayê yan jî mirina herduyan bi hev ra wekî teşeyê veqetîna giran dihê qebûlîkirin. ($\beta 2$). 3. Ji nîfşê ciwan yek ji malê vediqete. ($\beta 3$).

II. Leheng Rastî Qedexeyekê Dihê: (Pênaseya wê: **Qedexekirin**, sîmgeya wê γ). Ev fonksîyon bi du awayan heye: 1. Karekî ku divê nehê kirin yan jî divê ji malê bi dûr nekeve. ($\gamma 1$). 2. Fermanek yan jî teklîfêk li dijberî vê qedexeyê dihê danîn. ($\gamma 2$). (Zor li zarokane dihê kirin ku herin daristanê û zarok vê fermanê bi cih diênin, lê belê naçin daristanê yan jî nav zevîyê).

III. Qedexe Dihê Bînpêkirin: (Pênaseya wê: **Bînpêkirina Qedexeyê**, sîmgeya wê δ).

Awayên bînpêkirina qedexeyan û awayê qedexekirinê, bi hev ra têkildar in. Fonksîyona duyem digel fonksîyona sêyem elementeke cot çê dike. (Prensê derdikevin baxçeyê, ($\beta 3$), vegera wan bi derengî dikeve). Li vir qedexebûna

biderengîketinê hatîye îhmalkirin û ev derengîmayîn bi qedexeyê ra peywendîdar hatîye nîşandan. Tam di vê merheleyê da xayîn (êrîşkar, kesê xerab) dikeve nav çîrokê. Ev rista êrîşkar zerarê dide hizûra wê malbata aram.

IV. Êrîşkar/Bêbext li Agahîyan Digere: (Pênaseya wê: **Lêpirsîn**, sîmgeya wê **£**).

1. Armanca lêpirser ew e ku cîyê zarokan û cîyê tiştên wan ê biqîmet nas bike. (£1). 2. Dîjberîya lêpirsînê, bi awayê ku berêrîş (êrîşber) ji êrîşkarê xwe pirsan dipirse. (£2). 3. Di hin rewşan da lêpirsîn bi alîkarîya hin kesên din dihê kirin. (£3).

V. Êrîşkar/Bêbext li Agahîyên Derbareyê Qurbana Xwe Digere: (Pênaseya wê: **Berhevkirina Agahîyan**, sîmgeya wê **ζ**).

1. Kesê xerab-bêbext, yekser bersiva pirsê xwe dibîne (ζ1). Li vir jî cot fonksiyon heye. Ev teşe, bi giştî, bi awayê dîyalogan derdikeve. Heta ku nivê ewil ê vê fonksiyonê çê nebe, nivê wê yê duyem jî çê nabe. Gava ne wisa be, dîyar dibe ku agahî, bi awayê bêtedbîr tînin dayîn. 2-3. Lêpirsîna ku bi awayê berevajî, yan jî bi awayekî din tê kirin, pêdivî bi bersiveke guncaw dibîne. (ζ1 û ζ2).

VI. Êrîşkar/Bêbext ji bo ku Qurbana Xwe, yan jî Serweta Qurbana Xwe Bi Dest Bixe, Xapandinê Diceribîne: (Pênaseya wê: **Xapandin**, sîmgeya wê **η**).

Li vir êrîşkarê bêbext, tebdîla qîyafetî dike. (Pîrebok, xwe dixwe dilqê pîrekî/extîyarekî/extîyarekê.

1. Êrîşkar, hewl dide ku wan bi xwe bide bawerkirin (η1). 2. Êrîşkar,, raste-rast navgînên bisêr bi kar diêne (η2). 3. Êrîşkar bi li rêyên din ên mîna xapînerî û hilveciniqandinê şansê xwe diceribîne (η3).

VII. Qurban Tê Xapandin û bi Vî Awayî bi Awayekî Bêhemd Alîkarî bi Dijminê Xwe ra Dike: (Pênaseya wê: **Beşdarîya li Sûcî**, sîmgeya wê **θ**).

1. Qurban ji êrîşkarî bawer dike. Çawa ku qedexa tim tînin binpêkirin, pêşnîyazên xapîner jî dijberî wê tim tînin qebûlkirin û bichênan (θ1). 2-3. Qareman, bi awayê mekanîk, li hember navgînên bisêr, an jî li hember rêyên din, tim bertek nîşan dide; bi gotineke din radikeve, birîndar dibe û hwd. Ev fonksiyon, bêyî ya yekem jî dibe ku pêk bihe. Ji bo raketina qaremanî, tu kesî tiştê nekirîye; bes qareman xweber ji nişka ve dikeve xewê. Ev jî, bivê neyê keys û fersendê ji dijminî ra xweş dike (θ2-θ3).

Êrîşkarê xapînok, ji bo ku pêşnîyara xwe ya xapîner bi qurbana xwe bide qebûlkirin, dikeve dirûvên taybet. Carina jî bi darê zorê qurbana xwe neçarî lihevkerinê dike. Ji lew ra êrîşkar, dike ku qurbana wî bikeve rewşên xerab. Ev element, wekî destpêka bêsiûdîyê tê pênasekirin. (Nîşaneya λ, vê ji wan teşeyên din ên xapandinê cihê dike.

VIII. Kesê Bêbext/Êrîşkar Dibe Sedemê Birîndarbûn, an jî Zerardîtina Ferdekî Malbatê: (Pênaseya wê: **Êrîşkarî/Xerabî/Bêbextî/Xayîntî**; nîşaneya wê **A**).

Ev fonksiyon ji ber ku tevgera eslî ya çîrokê dide destpêkirin, girîng e. Veqetîn û

dûrketina ji rewşa pêşî, ji rewşa qedexetîyê, berhevkirina agahîyan û hîle gişt ji bo fonksiyonê zemîn çê dike. Ew heft fonksiyonên ewil gişt, wekî beşa amadekarîya têkoşînê tên hesabandin. Bi tevgera êrîşkartiye/bêbextîyê ra komplîkasyon dest pê dike ku cureyên kesê/kesa êrîşkar/bêbext jî hene:

1. Êrîşkar/Bêbext, yekî direvêne (A1).
2. Êrîşkar/Bêbext, wê amûra bisihir bi destê xwe dixê û wenda dike (A2).
- 2a. Yê bisihir ku bi darê zorê alîkar bi dest dixê, binpola vê polê ye (A2).
3. Êrîşkar/Bêbext zerarê dide mehsûl û zad, an jî wan talan dike (A3).
4. Êrîşkar/Bêbext, tava rojê digire bin destê xwe (A4).
5. Êrîşkar/Bêbext, bi awayên din zerarê dide (A5).
6. Êrîşkar/Bêbext dibe sedem ku wucûd birîndar bibe (A6).
7. Êrîşkar/Bêbext dibe sedem ku ji nişka ve wenda bibe (A7).
8. Êrîşkar/Bêbext, li pey mexdûrê xwe ye ku bixapêne (A8).
9. Êrîşkar/Bêbext, bi pey yekî dikeve (A9).
10. Êrîşkar/Bêbext ferman dike ku kesekî bavêjin behrê. (A10).
11. Êrîşkar/Bêbext sihir li kesekî, yan jî li tiştêkî dike. (A11). Di vê rewşê da kesê bêbext, bi piranî di carekê da du zeraran, an jî zêdetir zeraran dide. Sihir/Sêr û qewirandin di nav vê komê da ye.
12. Kesê/a êrîşkar/bêbext, dikeve dewsa yekî (A12).
13. Kesê/a êrîşkar/bêbext, ferman dide ku cînayetek bihe kirin (A13).
14. Kesê/a êrîşkar/bêbext, bi xwe yekî dike (A14).
15. Kesê/a êrîşkar/bêbext, yekî dîl digire, hebis dike (A15).
16. Kesê/a êrîşkar/bêbext, dixwaze ku bi darê zorê bi yekê ra bizewice (A16).
17. Kesê/a êrîşkar/bêbext, bi yamyamîyê/merivxwirîyê gef û gur dixwe (A17).
18. Kesê/a êrîşkar/bêbext, di weqtê şevê da tehde dike (A18).
19. Kesê/a êrîşkar/bêbext, herbê îlan dike (A19).

Hemû çîrok, bi xemgînîya ji ber bêsiûdîyekê dest pê dikin, ên ku ne ji ber vê sedemê dest pê dikin jî, ji ber sedemekî netêrdarî, yan jî kêmasîyê dest pê dikin. Di hin çîrokan da qaremanê çîrokê, tiştêkî xwe wenda dike, di hin çîrokan da jî qareman, dixwaze ku tiştêkî bi destê xwe bixe. Wekî mînak dibe ku destgirtîya qaremanî hatibe revandin, an jî ji bo ku bizewice ji xwe ra li qîzekê digere. Di van her du rewşan da jî qareman, derdikevin lêgerîne.

VIIIa. Tiştêkî Ferdekî Malbatê Wenda Dibe, an jî Dixwaze Bibe Xwedîyê Tiştêkî: (Pênaseya wê: **Kêmasî;** nîşaneyê wê **a**).

1. Bûk, an jî hevalek, piranîya caran merivek, kême (a1).
2. Amûra sêhrê kême (a2).
3. Amûra bêser, an jî hin tiştên derasayî yê malê kême in (a3).
4. Tiştêkî xusûsî yê bisêr ê mîna hêkekê ku mirina dêwê pê çê dibe kême (a4).
5. Tiştên maqûl, ew navgînên ku jîyanê berdewam dike kême (a5).
6. Awayên din (a6). Elementên "A" û "a"yê, ji bo her cure çîrokî pêwîst in; teşeyên din ên komplîkasyonên çîrokan tunene.

IX. Bêsiûdî, yan jî Kêmasî Tê Ragihandin, Qareman Rastî Fermanek, an jî Daxwazekê Tê, Destûr ji Qaremanî ra Tê Dayîn, an jî Qareman Tê Şandin: (Pênaseya wê: **Lêgerîn-Rûdana Girêdar;** nîşaneyê wê **B**). Qaremanê çîrokê, bi vê fonksiyonê dikeve nav çîrokê û dest pê dike, risteke aktîf/karîger pêk diene.

1. Ji bo kar û peywirê, bangî qaremanî dîkin (B1). 2. Qareman rasterast tê şandin (B2). 3. Destûr ji qaremanî ra tê dayîn ku ji malê derkeve here (B3). 4. Agahîya bêsiûdiyê tê dayîn (B4). 5. Qaremanê ku hatiye qewirandin, diçe derveyî malê (B5). 6. Qaremanê ku hukmê kuştina wî/wê hatiye dayîn, bi awayê nepenî tê berdand (B6). 7. Zêmar/Lawje tê gerandin (B7). Pîranîya caran bi vê zêmarê bersûcê tê girtin û deteserkirin.

X. Qareman ji bo Bertekê Bi Wan ra Li Hev Dike, an jî Xwe bi Xwe Biryarê Dide: (Pênaseya wê: **Destpêka Bertekê/Despêka Livbazîya Dijber;** nîşaneyê wê C).

Ev gav-rewş, carina bi bêjeyan tê derbirin, carina nahête îfadekirin. Bi biryara vîne-îradeyê karê lêgerînê tê kirin. Qaremanên ku tînin ajotin, tîk diçin, sêr li wan tê kirin, an bi yekî din ra cîyê xwe diguherin, an jî êrîşkarî/bêbextî li wan tê kirin, nîkartin û ji destê wan nahê ku xwe rizgar bikin. Di rewşên wiha da ev element kême.

XI. Qareman ji Malê Dêrîkeve: (Pênaseya wê **Çûyîn;** nîşaneyê wê ↑).

Veqetîna vir, ji wê rewşa nehazirîyeke demdemî ku fonksiyona berê ya bi nîşaneyê (β)ê hatibû nîşandan, cîyawaz e. Çunkî bi vê veqetînê, êdî di çîrokê da beşa geşedanê dest pê dike. Lêbelê bi vê rewşa veqetîna ji malê, ku bi fonksiyona (↑) tê nîşandayîn, rê li ber rûdana êrîşkartiye vedike û mercên wê amade dike. Elementên ABC↑, komplîkasyonê dinimênin, ango temsîl dîkin. Di pey van da seyra aksiyonên çîrokê dikeve nav “geşedana girêkê” û qaremanekî din dikeve nav çîrokê û wekî kareterekî alîkarê serqaremanê çîrokê ku navê “Rêber” û “Bexîşener” lê tê danîn. Serqareman, bi pîranî di nav daristanekê de, yan jî di rê da rast li vî karakterê alîkarê tê û ji vî karakterê alîkarê û bexîşener, amûrekê, bi pîranî amûreke bisêr werdigire û bi alîkarîya vê amûrê ji heqqê wê neheqîya ku hatiye kirin dêrîkeve. Çi heye ku carina serqareman, piştî gelek hewldanên zor zehmetê wê amûra bisêr bi dest dixê.

XII. Qareman, di Weqtê Bidestxistina Amûra Bisêr da Rastî Ceribînek, Lêpirsînek, an jî Êrîşekê Tê: (Pênaseya wê: **Fonksiyona Ewil a Bexîşener;** nîşaneyê wê D).

1. Bexîşener, qareman dixê nav ceribîna ewil (D1). 2. Bexîşener selam li qaremanî dike û pîrsan jê dike (D2). 3. Yekî ku mirîye, yan li ber mirînê ye, ji qaremanî dixwaze ku pê ra alîkarîyê bike (D3). 4. Yekî ku dîl hatiye girtin, ji qaremanî dixwaze ku wî bide berdand û rizgar bike (D4). 4a.1. Heman rewş di pey dîlgirtina bexîşener da jî tê dîtin (D4). 5. Hawara xwe digihêne qaremanî, xwe diavêje bextê û emanê jê divê (D5). 6. Du kesên ku li ser malê xenîmetê li hev asê bûne, ji qaremanî dixwazin ku wî malî li wan payî bike (D6). 7. Daxwazên din (D7). 8. Mexlûqekî dijmin, hewl dide ku qaremanî bikuje (D8). 9. Mexlûqekî dijmin, li hember qaremanî şer dike (D9). 10. Tiştêkî bisêr ji qaremanî ra tê nîşandayîn û ew, vî bi pev diguherin (D10).

XIII. Qareman, li Hember Tevgerên Bexîşêner Bertekê Nîşan Dide: (Pênaseya wê: **Berteka Qaremanî;** nîşaneyê wê E). Di vê rewşê da dibe ku ev bertekê qaremanî erênî be jî, dibe ku neyînî be jî.

1. Qareman, di ceribîna/azmûna xwe da carina bi ser dikeve; carina bi ser na-keve (E1). 2. Qareman selama bexîşêner vedigire, yan jî venagire (E2). 3. Qareman daxwaza yekî ku mirîye, yan jî dimire pêk diêne, yan jî pêk naêne (E3). 4. Qareman, kesê dîlgirtî rizgar dike, yan jî azad dike (E4). 5. Qareman, li yekî ku pê ra lava dike merhemet dike (E5). 6. Qareman, wan ên ku li ser tiştêkî li hev asê bûne, li hev diêne û wî malî li wan payî dike (E6). 7. Qareman, xizmetên din dike (E7). 8. Qareman, rêbazên/taqtiqên dijminê xwe bi kar diêne û ji êrîşan xelas dibe (E8). 9. Qareman, wî mexlûqê ku dijminê wî ye têk dibe, yan têk nabe (E9). 10. Qareman, pevguherîna wî tiştê bisêr qebûl dike; lêbelê bi hêza wî tiştê bisêr, tiştê ku daye yê hember, jê digire (E10).

XIV. Qareman, Wî Tiştê Bisêr Bi Dest Dixe: (Pênaseya wê: **Bidestxistina Tiştê Bisêr;** nîşaneyê wê F). Tiştên bisêr, dibe ku hespek, qertelek/eyloyek, gustîlek, gurzek, an jî şûrek be. Carina ev tişt dikeve dirûvê heywanekî jî.

1. Tişt, rasterast tê dayîn (F1). 2. Tişt, li wî cîyî ye ku qareman lê ye (F2). 3. Tişt, tê hilberîn (F3). 4. Tişt, an tê firotin, an jî tê kirîn (F4). 5. Tişt, bi awayekî rastlêhatî dikeve destê qaremanî, (wî dibîne) (F5). 6. Tişt xweber xuya dibe (F6). 7. Tişt tê vexwarin, an jî tê xwarin (F7). 8. Tişt tê dizîn (F8). 9. Çend kesên curbicur dikevin ber xizmeta qaremanî (F9).

XV. Qareman, Digihêje Cîyê ku Ew Tişt Lê ye, yan jî Jê ra Rêberî Tê Kirin, an jî Wî Dibin Wir: (Pênaseya wê: **Rêwîtiya digel Rêber a di Navbera Du Welatan de;** nîşaneyê wê G).

1. Qareman bi hewayê dikeve û difire (G1). 2. Qareman li ser erdê, yan jî li ser avê rêwîti dike (G2). 3. Rêberek, ji qaremanî ra rêberî dike (G3). 4. Rê ji qaremanî ra tê nîşandan (G4). 5. Qareman, ji navgînên sabit ên veguhastinê mifa digire (G5). 6. Qareman dikeve ser şopa xwînê (G6).

XVI. Qareman û Dijminê Xwe yê Êrîşkar ji bo Şerî Derdikevin Pêşberî Hev: (Pênaseya wê: **Pevçûn;** nîşaneyê wê H).

1. Qareman û êrîşkar li orta meydanê dikevin ber hev û şer dikin (H1). 2. Qareman û êrîşkar li hember hev dikevin pêşbazîyê (H2). 3. Qareman û êrîşkar bi kaxidê dilêzin (H3). 4. Ew her du tînen wezinandin/kişandin, kî girantir derkeve, ew qezenc dike (H4).

XVII. Qareman bi Nîşaneke Taybet, Wekî Daxkirinê Tê Nîşankirin: (Pênaseya wê: **Nîşaneyê Teybet;** nîşaneyê wê J).

1. Di wucûda qaremanî da nîşaneyêke mîna demxeyê tê danîn (J1). 2. Qareman ji xwe ra desmalek, an jî gustîlekê digire (J2). 3. Awayên din ên nîşankirinê (J3).

XVIII. Êrîşkar Têk Diçe: (Pênaseya wê: **Serketin**; nîşaneyê wê **I**).

1. Êrîşkar li meydanê t êk diçe (I1). 2. Êrîşkar di pêşbazîyê da t êk diçe (I2). 3. Êrîşkar di lêstika kaxidî, qumarê da t êk diçe (I3). 4. Êrîşkar di wezinandinê da t êk diçe (I4). 5. Êrîşkar bêyî pevçûnê t ê kuştin (I5). 6. Êrîşkar rasterast t ê qewirandin (I6).

XIX. Xerabîya Serê Pêşî Tê Rakirin, an jî ew Bêsiûdî û Kêmasîya Serê Ewil Tê Temamkîrin: (Pênaseya wê: **Rakirin an jî Temamkîrin**; nîşaneyê wê **K**). Ev fonksîyon, weqtê ku hûnana rûdanê dikeve rewşa hişkegirêkê, digel xerabî, yan jî kêmasîyê dikeve rewşa cotbûnê/zobûnê. Yazdeh teşeyên wê yên cîyawaz hatine tesbîtîkirin.

1. Tiştê ku lê digerin, bi konefî, yan jî bi darê zorê t ê bidestxistin, an jî revandin (K1). 2. Ew tiştê ku lê digerîyan, di nav destê gelean da derbas dibe, dest diguhere (K2). 3. Tiştê ku lê digerin, balkêş e (K3). 4. Bi saya livabazîyên berê ew tişt t ê bidestxistin (K4). 5. Tiştê ku lê digerin, bi xêra tiştê bisêr t ê bidestxistin (K5). 6. Bi xêra bidestxistina wî tiştê bisêr, dawî li feqîrîyê t ê (K6). 7. Tiştê ku lê digerin, di weqtê seydekê/nêçîrekê da t ê bidestxistin (K7). 8. Ew kesên ku sêr lê hatîye kirin, ji sêrê xelas dibe û digihêje halê xwe yê berê (K8). 9. Kesê hatîye kuştin, ji nû ve sax dibe (K9). 10. Kesê dilgirtî, t ê azadkîrin (K10). 11. Awayê bidestxistina tiştê sêrkirî, mîna ye awayê bidestxistina tiştê sêrkirî (KF1, KF2, Kf3, KF4).

XX. Qareman Vedigere: (Pênaseya wê: **Vegera li Malê**; nîşaneyê wê **↓**).

Di vegera malê da bi piranî awayekî taybet tune; çûnkî veger, mesafeyekê dadigire.

XXI. Qareman Tê Şopandin: (Pênaseya wê: **Şopandin**; nîşaneyê wê **Pr**).

1. Şopajo, li dû qaremanî difire (Pr1). 2. Şopajo, bersûcî dixwaze (Pr2). 3. Şopajo xwe dixê dilqên cubicur ên heywanan li pey qaremanî diçe (Pr3). 4. Şopajo werdigere tiştên cazîbedar û derdikeve ser rêya qaremanî (Pr4). 5. Şopajo, hewl dide ku qaremanî parçe wesle bike û bixwe (Pr5). 6. Şopajo dixwaze qaremanî bikuje (Pr6). 7. Şopajo, hewl dide, dara ku qareman t ê da xwe veşartîye, bi diranê xwe bibire (Pr7).

XXII. Hinek Diçin Alîkarîya Qaremanî: (Pênaseya wê: **Alîkarî**; nîşaneyê wê **Rs**).

1. Qaremanî bi rêya hewayî dibin (Rs1). 2. Qareman astengan dixê navbera xwe û şopajoyî, da ku ji şopandinê xelas bibe (Rs2). 3. Qareman di weqtê firînê da xwe dixê dilqê tiştên wisa ku nehête naskîrin (Rs3). 4. Qareman dema ku direve, xwe vedişêre (Rs4). 5. Qareman ku di dikana hesinkarekî da xwe vedişêre (Rs5). 6. Qareman gava direve, xwe dixê dilqê heywan, kevir û tiştên mîna van û xelas dibe (Rs6). 7. Qareman li hember wan tiştên ku ejderha ew eyar kirine û dane pêşîya wî, li ber xwe dide (Rs7). 8. Qareman rê nade ku dijmin wî bixwe (Rs8). 9. Gava hindik dimêne ku qareman bihe kuştin, hinek xwe bi hewara wî digihênin (Rs9). 10. Qareman xwe hildavêje ser dareke din (Rs10).

Piranîya çîrokan, bi xelasbûna qareman a ji ber şopandinê diqedin. Gava qareman vedigere malê, bi xwe ra keçek anîbe, pê ra dizewice; lêbelê hemû çîrok bi vî awayî naqedin. Hin çîrok hene ku qaremanê wan, rastî felaketên nû tên. Êrîşkar careke din derdikeve pêşberî wî û yan wî tiştê wî yê bisêr didize, yan jî wî dikuje. Ew xerabîyê ku di nav hûnana rûdanê da ketîye rewşa hişkegirêkê (A), carina bi heman awayî dest pê dike, carina jî di nav çîrokeke din de, bi awayekî din berdewam dike. Bi vî awayî tevgerê nû û vegotîneke nû dest pê dike. Carina di dawîya hin çîrokan da piştî ku qareman karê xwe bi awayekî serketî bi dawî dike, dijminekî wî yê nû derdikeve pêşberî wî û tiştên ku wî ji xwe ra qezenc kirine, dixwaze jê bistêne. Ji lew ra tevgerê nû dest pê dike û fonksiyonên destpêkê, carbare dibin. Qareman, di dawîyê da carina rastî sêrên nû tê, carina jî rastî qesda kuştinê tê û îca ew dixwaze vegere welatê xwe. Bi vî awayî rêzerûdanên nû dest pê dikin û wekî rêzeçîrokên nû dikevin nav vegotinê.

* VIII (Carbarekirin). Birayên Îvanî, Wî Tiştê ku Îvanî Ew Anîye, yan jî Wê Kesa/Kesê ku Îvanî Ew bi Xwe ra Anîye û Hatîye, Desteser Dikin û Direvênin. (Û Îvanî di firênekekê da davêjin). Xerabî, berê bi (A)yê hatîbû dîyarkirin. Birayên wî, heger nîşanîya Îvanî bigirin û birevênin, em dê vê fonksiyonê bi nîşaneyê (A1)ê dîyar bikin; heger tiştê wî yê bisêr bigirin û birevênin, em dê bi fonksiyonê (A2)yê nîşanê bidin. Heger kuştinê jî li revandinê zêde bibe, em dê wê bi (A114)ê dîyar bikin û livbazîyên bi awayên wî yê berdana bi firênekekê ve, bi (*A, *A2, *A142) û mîna van dîyar bikin.

* X-XI (Carbarekirin). Qareman Ji Nû ve Derdikeve Rê, Lêgerîneke Nû Dest Pê Dike (C↑);

Carina cih ji vê hêmanê ra li vir nahête dayîn. Îvan beredayî vir da wir da digere, digirî, difikire ku bi paş ve bizivire. Hêmana B (şandina qaremanî) jî nakeve rewşeke ku me eleqedar dike. Ji ber ku nîşanîya Îvanî hatîye revandin, êdî ew naçe lê nagere.

XXIII. Qaremanî, Nasnameya Xwe Vedişêre û yan Diçe Welatê Xwe, yan jî Diçe Welatekî Din: (Pênaseya wê: Hatina bi Awayê Nasnameyê Nenas; nîşaneyê wê O).

Li vir du kategorî hatine dîyarkirin: 1. Qareman vedigere mala xwe û diçe cem zenaetkarekî mîna terzî, zêrger, an jî koşkal û wekî çirax li balê dest bi xebatê dike. 2. Qareman, diçe cem qiralê welatekî xerîb, li cem wî, wekî aşpêj, an jî seyîs dixebite.

XXIV. Qaremanekî Sexte/Qelp Îddîayên Bêbingeh Derdixe Pêş: (Pênaseya wê: Îddîayên Bêbingeh; nîşaneyê wê L).

Heger qareman vegere welatê xwe, ev cure îddîa, ji aliyê birayên wî ve tên gotin, heger here cem qiralekî bîyanî, generalek, an jî yekî din van îddîayan der-

dibire. Birayên qaremanî, xwe wekî yê ku ew tiştê hatiye anîn dîyar dikin, general jî, xwe wekî yê ku ew zîya-ejderha têk birîye nîşan didin.

XXV. Karekî Zehmet ji bo Qaremanî Tê Teklîfkirin: (Pênaseya wê: **Karê Zehmet;** nîşaneya wê **M**).

Ji hêmanên girîng ên çîrokê yek jî li vir bi cih bûye. Divîya ji bo her cure karekî zehmet, nîşaneyek bihata dîyarkirin; hewcetî bi hurgilîya wê tuneye. Ji lew ra polînkirineke vebir nehatiye kirin. Ev jî karên mîna azmûna xwarin-vexwarin, azmûna agirî, azmûna hîlbijartin, azmûna veşartinê, azmûna pêderxistina tiştanokan, maçîkirina prensesê, yan jî xwe bi ser derîyê têtetînê da hilavêtinê ne. Wekî din ceribîna marîfetê, berxwedêrîyê, an jî sebir û tehemmulê jî, çend cure ne ji van azmûnan.

XXVI. Karên Zehmet Tê Kirin: (Pênaseya wê: **Pêkênana Karên Zehmet;** nîşaneya wê **N**).

Awayê pêkênana karên zehmet, li gorî awayên azmûnan teşe digire. Qareman, piranîya van karan, berî wê muhleta ku jê ra hatiye dîyarkirin diqedêne; çûnkî wî berî van azmûn û ceribînan, agahî girtine. Ji bo rewşên ku berî azmûna qareman hînî van ceribînan bûye, nîşaneya (ON) hatiye danîn.

XXVII. Qareman Tê Naskirin: (Pênaseya wê: **Naskirin;** nîşaneya wê **Q**).

Qareman, bi îşareteke taybet, an jî bi şopeke mîna şopa birînekê, yan jî bi tiştêkî mîna gustîlê, yan jî bi desmalê, ku berê jê ra hatibû dayîn tê naskirin. Ev fonksiyon jî, têtildarî fonksiyona nîşaneya taybet e ku bi (J)yê hatibû dîyarkirin. Carina ji ber ku qareman, peywireke zor-zehmet pêk diêne, tê naskirin.

XXVIII. Nasnameya Qaremanê Sexte, Êrîşkar û Xerab Derdikeve Holê: (Pênaseya wê: **Derdiketina Holê;** nîşaneya wê **Ex**).

Ev fonksiyon, bi piranî girêdayî fonksiyona berî xwe ye. Carina qaremanê sexte, di azmûna zehmet da têk diçe û rastîya şexsê wî/wê dîyar dibe ku ev jî bi awayê vegotinê tê dîyarkirin, carina jî rûdan, ji serî ve, bi teşeyê çîrokê tê vegotin û bi vî awayî rastîya qaremanên rastîn derdikeve meydanê. Carina jî bi rêya kilamekê ev rastî tî dîyarkirin.

XXIX. Qareman Dikeve Rewşeke Nû: (Pênaseya wê: **Guhertina Rewşê;** nîşaneya wê **T**). Proppî, ji bo vê rewşê çar fonksiyonên cîyawaz tesbît kirine: 1. Qareman, bi tevgerên sihrî yê hevalê xwe dikeve dilqekî din (T1). 2. Qareman, qesreke nû ya şahane ava dike (T2). Di vê guherînê da digel ku qareman ji alîyê rewşa xwe ya şexsî ve naguhere jî, ji hêla statuya xwe ya civakî ve dikeve nav guherînê. 3. Qareman, kincên nû li xwe dike. (T3). 4. Teşeyên maqûl û letîfene/mîzahî (T4). Guherînên rastîn di vê rewşê da tunene; yê sexte hene ku ev rewşa nû, bi rêya hîlebazîyê tê bidestxistin.

XXX. Qaremanê Sexte, yan jî Êrîşkar-Bêbext, Tê Cezakirin: (Pênaseya wê: **Cezakirin**; nîşaneyê wê **U**).

Qaremanê/a sexte, yan bi lêdanê tê kutan, an ji wir tê ajotin, an wî bi qimça hespekî ve girê didin, an jî ew bi xwe întîhar dike. Carina ew, bi awayê esilane tê efûkirin (U neyînî). Xerabê pêşî yê çîrokê, bi giştî di nav seyra vegotina çîrokê de, di nav şerekî da tê kuştin û êdî wenda dibe; xerab, an jî êrîşkarê/bêbextê duyem, carina bi kuştinê tê cezakirin; carina jî tê efûkirin.

XXXI. Qareman Dizewice û Derdikeve Ser Textî: (Pênaseya wê: **Zewac**; nîşaneyê wê **W**).

1. Bûk û qiraltî bi carekê digel hev dikevin destê qaremanî (WOO). Qareman çawa ku dibe zava û daweta xwe dike, pê ra jî dibe qiral. 2. Carina qareman dizewice, pîreka wî ne prenses e, nabe qiral (WO). 3. Carina tenê dibe qiral û diçe ser textî (WO). 4. Wada zewacê, yan jî nîşankirinê (W1). 5. Qareman, gava wê pîreka xwe ya wendabûyî dibîne, bi daweteke nû zewaca wî tê nûkirin (W2). 6. Qareman, mukafeteke maddî digire; lêbelê zewaca bi prensesê ra nabe nesîbê wî (W3).

Bi vî awayî çîrokê êdî diqede. Hin caran qarekterên hin qaremanên çîrokan, li van fonksiyonên heta vir ku behsa wan hat kirin nayê û meriv nikare ji wan ra pênaseyan bike; bes ev bi malzemeyên berawirdkirinan dikarin bihin fehmkirin û bi elementên bîyanî yê nevekirî yê fikre, menqîbe û efsaneyan jî dibe ku bihin pênasekirin û bi (X)yê bihin nîşandayîn. Çawa ku Propp dîyar dike (1985: 66), hin livbazîyên lehengê çîrokê, bi tu pênaseyeke ji van ên jorin ku me behsa wan kir li yekê jî nayê. Em wan wekî hêmanên ku nayên fehmkirin dihesibênin û bi herfa Yyê dîyar dikin.

3.5. Li Gor Rêbaza V. Proppî Encamên Giştî yê Fonksiyonan

Di pey vê lêhûrbûnê da encamên giştî ku hatine dîyarkirin (Propp, Masalın Biçimbilimi (Fransızca'dan Çeviri: Mehmet Rifat-Sema Rifat), 2001, s. 88-89) bi vî awayî hatine rêzkirin: Hejmara fonksiyonên nava çîrokan sînorkirî ye û 31 e fonksiyonên wan hene. Tevger û hûnana rûdanên çîrokê, di nav sînorên van fonksiyonan da dikevin nav geşedanê. Ev nirxandin û daraz, dibe ku ji bo çîrokên gelên din jî bihe gotin. Gava meriv van fonksiyonan li pey hev dixwêne, dibîne ku her fonksiyonek, piştî fonksiyona berî xwe, di nav pêdivîyeke mentiqekî û estetîk da çê dibe. Tu fonksiyonek, ahenga navbera xwe û fonksiyona berî xwe xerab nake; gişt li ser heman tewereyê hatine damezrandin. Piranîya fonksiyonan, bi awayê cotkî teşe girtine. Mîna qedexeyê-binpêkirin, lêpîrsîn-berhevkirina agahîyan, pevçûn-serketin û şopandin-alîkarîyê.

Fonksiyonên din, meriv dikare bi awayê komî dabeş bike. Xerabî, şandin, ji bo berteknîşandayînê û dijderketina li hember neheqîyê, biryar û veqetîna/dûrketina

ji malê, komplîkasyonên (ABC↑)yê dadimezrêne û beşa hişkegirêka rûdanan dîyar dike. Elementên (DEF)ê, bi awayekî giştî teşe digirin. Fonksiyonên din ên mîna çûyîn, cezakirin û zewacê, ji hev cihê ne. Ev şema, ji bo her yek çîrokekê “yekeya pîvanê” ye. Meriv dikare ji bo pênasekirina çîrokan vê şemayê bi kar biêne. Gava meriv çend çîrokan li ser vê şemayê tetbîq dike, meriv wan peywendîdarîyên navbera çîrokan dibîne û êdî dikare wan pênase bike. Bi vî awayî wê pîrsgirêka guhertotîyê/varyantê, bi xêra naskirina vê metodê dikare çareser bike. Piştî vê yekê, êdî ew neguherbarîya binyada çîrokên awarte, derdikeve pêşberî çavê merivan.

4. AGAHÎYÊN DERBAREYÊ ÇÎROK, ÇÎROKBÊJ Û BERHVEKARAN DE

Li gor Rêbaza Berhevkirina Materyalên/Keresteyên Edebîyata Gel a li qadê ku ji hêla pisporan (Ekici, 2018, s. 65; Sarıca & Gündüz, 1998, s. 387) ve hatîye dîyarkirin, agahîyên derbareyê kesên çîrokbêj, metnê çîrokê û berhevkarê çîrokê, li jêrê hatine dîyarkirin:

Agahîyên Derbareyê Çîrokê de	
Navê Çîrokê:	Satilmircan
Cîyê Berhevkirina Çîrokê:	Gundê Holê ya Hezoya Batmanê
Hîyama Berhevkirina Çîrokê:	1998
Ev Çîrok Wekî Din Li Kê Derê Tê Vegotin:	<p>1. Di nav dimbilîyên hêla Sêwregî da eştanekeke/ çîrokeke bi navê <i>Keyneka Qedersîya</i> (Akturan, 2015, s. 89) heye ku varyanta çîroka Satilmircanê ye. Ferîda Akturan ew berhev ji herêma Sêwregê kirîye û sala 2015an di kovara <i>Folkloru Kurdistan</i>, jûmra 3yem da çap kirîye.</p> <p>2. Bi navê <i>Kırk Gün Ölü Bekleyen Kız</i>, li herêma Elezîzê hatîye vegotin ku Umay Günay ew bi zimanê tirkî di tezê xwe yê doktorayê da çap kirîye. Wê çavkaniya vê çîrokê Muhsine Karaçorluya Xarpêtî nîşan daye ku di rûpelê 299an da cih digire.</p>
Agahîyên Derbareyê Çîrokbêjî da	
Navê Çîrokbêjî:	Zumrete Yıldız
Memleketê Çîrokbêjî:	Huskutêya Hezo ya Batmanê (Herêma Çorepan) Bi zimanê fermî yê dewletê-tirkî navê gundê Şelmo, Ulaşî ye.
Temenê Çîrokbêjî:	70 (Li gor sala 1998an)
Tehsîla Çîrokbêjî:	Nexwanda ye
Pîşeya Çîrokbêjî:	Pîreka malê

Navnîşana Çîrokbêjî:	Gundê Holê ya Hezo ya Batmanê. Bi zimanê fermî yê dewletê navê vî gundi Taşlıdere ye.
Kesê/a ku Çîrokbêjî Ev Çîrok Jê Wergirtîye:	Xatoya dêya wê (Hatun Adın)
Cîyê ku Çîrokbêjî Ev Çîrok lê Wergirtîye:	Şelmo-Huskutê
Hîyama ku Çîrokbêjî Ev Çîrok Wergirtîye:	Di derdora 10 salîya imrê xwe de
Agahîyên Derbareyê Berhevkarî de	
Ayhan Yıldız, bi eslê xwe ji gundê Holê ye ku ev gund li gor sîstema rêveberîya siyasî li ser qezaya Hezoyê/Kozlukê ye û navê fermî yê vî gundi Taşlıdere ye. Navçeya Hezo jî li ser bajarê Êlihê/Batmanê ye. Berhevkarê çîrokê, 17 salan di okulên/dibistanên girêdayî Türk Milli Eğitim Bakanlığı [Wezaretê Perwerdeya Neteweyî ya Tirk] da öğretmenîya ziman û edebîyata tirkî kirîye û a niha wekî peywardarê fêrkariyê di Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü da dixebite.	

5. ANALÎZÊ ÇÎROKA SATILMIRCANÊ

Ev çîroka bi navê *Satilmircan* ku me ew ji herêma Batmanê/Xerzan berhev kirîye, çawa ku ji aliyê fonksiyonên wê ve hatîye analîzkirin, ji hêla awayê element, armanc, sedem û awayê derketina qaremanê çîrokê û wesfên qaremanên wê yên din ve jî hatîye tehlîlkirin. Li gor van kategorîyan ne tenê binyada wê, pênasaya wê ya giştî jî hatîye kirin. Gava fonksiyonên çîrokekê tîn tesbîtkirin, divê ev xûs li ber çavan bihin girtin (Günay, 2011, s. 413):

Fonksiyonên qaremanan, elementên wisa sabit in ku ji hêla kes û awayê îcrakirinê fonksiyonê ve naguherin. Ji lew ra ev fonksiyon, gava ji çîrokekê neqlî çîrokeke din tîn kirin, tenê şexsên ku wan îcra dikin û awayê îcrakirina wan diguhere; bes dîsa fonksiyon naguherin. Hejmara fonksiyonên çîrokên perîyan ku bi 31ê sînorkirî ye, di nav xwe da li binpolên talî tîn tesnîfkirin ev polên talî, varyantên fonksiyonên eslî ne. Gava me ev çîroka *Satilmircan* li gor Rêbaza Proppî analîz kir, me dît ku hin fonksiyonên cîyawaz ku di nav fonksiyonên Proppî da tesbîta wan nehatîye kirin derketin pêşberî me. Ji lew ra me ev varyantên cîyawaz, li polên talî zêde kirin û nimre dan wan.

5.1. Elementên Ku Me Li Lîsteya Fonksiyonên Proppî Zêde Kirine

V. Proppî, di sîstematîka analîza çîrokan da fonksiyona VIII-em ku tevgerê eslî ya çîrokê ye, bi wesfê xayîntî-xerabîyê bi nav kirîye û bi tîpa “A” yê destnîşan kirîye. Wî, di nav fonksiyonên vê tevgerê da 19 awa/teşe tesbîtkirine. Gava me çîroka bi navê *Satilmircan* analîz kir, me dît ku çend teşeyên ku Proppî ew negirtine nav teşeyên fonksiyona xwe derketin pêşberî me. Ji lew ra me jî, teşeyekî nû

li vê fonksîyonê zêde kir. Di fonksîyona 7em da Satilmircan diçe boz û beyaran û kar û barê berhevkirina hejikan dike. Me jî li nûşaneyê fonksîyona wezîfeya zehmet (M)yê fonksîyona (M1) zêde kir. Di fonksîyona 9em a vê çîrokê da me tesbît kir ku keçika mitrib, ji xortê keleş ra gilîyê Satilmircanê dike, nebûkarî lê dike û dibêje ku “ew li boz û beyaran bi şivan û gavanan ra radibe û rûdine.” Ji ber ku ev awayê nebûkarîyê, neketîye nav teşeyên Proppî, meriv dikare vê kiryarê jî wekî fonksîyoneke 20î (A20) li teşeyên xayîntî-xerabîyê û bêbextîyê zêde bike.

5.2. Puxtêya Çîrokê

1. Keçikekeke bi navê wê Satilmircan, digel dê û bavê xwe, wekî malbatekê li gundê xwe dijî û gava keçik ji bo lêstikê diçe nav heval û hogirên xwe, çivîkek tê li ser serê wê datêne û jê ra dibêje ku tu dê heft salan qoqê kerekî hilênî û daynî. 2. Keçik, digel dê û bavê xwe neçar dimênin, ji ber vê sedemê mala xwe ji wir bar dikin diçin. Di rê da rastî qesrekê tèn. Her sê diçin ber derê wê û dikin nakin derî li wan venabe. Îca gava Satilmircan destê xwe li derî dide, derî vedibe û çawa dikeve hundir, derî li serê tê girtin û venabe. 3. Keçik gava dikeve hundir û derî li serê tê girtin, dê û bavê wê ji derve jê ra dibêjin binihêre bê ka çi heye li hundirî. Ew jî dibêje ku qoqê kerekî li ser tîrbekê ye. Dêya wê dibêje ku êdî ev qedera te ye, sebir bike. 4. Keçik, vî qoqê kerê hiltêne, dişû û careke din datêne cîyê wî. Heta heft salên wê diqedin, derî lê vedibe û ew jî derdikeve derve. Tam wê kêlîyê qefleyek mitrib tèn gešta xwe jê dixwazin. Keçik hîna derbasî hundir nebûye, keçike ciwan bêyî wê dikeve hundir. Heta Satilmircan digihêje hundir, keçika mitrib digel yekî di hundir da dest bi axaftinê dikin û dibîne ku wa ye ew qoqê kerê bûye xortek û ev keçika mitrib, jê ra dibêje ku heta niha min li te nihêrtîye. 5. Ev xort, bi keçika mitrib ra dizewice û Satilmircanê jî wekî qewraş digirin. 6. Rojekê ev ciwan, dibêje ku dê biçê bajêr û ji wan dipirse bê ka çi hewcetîyên wan hene. Satilmircan jê kêrikek û bûkikekê dixwaze. 7. Satilmircan diçe boz û beyaran û kar û barê berhevkirina hejikan dike. 8. Satilmircan ji bo berhevkirina hejikan diçe derve, gava ku piştîyê xwe yê hejikan tamam dike, kêrik û bûkika xwe dertêne û li ber kevirê sebrê rûdine û tiştên ku hatine serê wê, ji vê kêrik û bûkikê ra bi kilamkî dibêje û peyre piştîyê xwe li pišta xwe dike û tê malê. 9. Piştî çendakî Satilmircan bi derengî dikeve. Keçika mitrib digel fesadîyê, gilîyê wê ji zîlamê xwe ra dike. 10. Zîlam jî bi awayê nepenî diçe wê dişopêne û bi rastîya meseleyê serwest dibe û keçika mitrib berê dide diqewirêne. 11. Zîlam, bi Satilmircanê ra dizewice.

Ev çîrok, ji sê tevgeran pêk hatîye. Tevgera ewil, daxilî nav polîna M-Nyê dibe. Tîpa wê girtin-hebis e. Tevgera duyem, daxilî nav polîneke wisa dibe ku nakeve bin banê polîna cotê H-I û M-N-yê nabe. Tîpa wê, Ketina kesê xerab-xayîn a dewsa/şûna qaremanê çîrokê. Tevgera sêyem jî dikeve bin banê polîneke wisa dibe ku daxilî nav cotê H-I û M-N-yê nabe. Tîpa wê, tedarîkkirina dîyarîyan.

5.3. Hejmara Tevgeran û Fonksîyonên Wan

Tevger I: 1. Keçikeke dê û bavekî hebûye (α). 2. Çivîkek/çûkek ji vê keçikê ra dibêje ku dê heft salan qoqê kerekî bişûy (rûdana pevgirêder) (B4). 3. Dê û bav, ji ber vê acizîyê terka memleketê xwe dikin û digel keça xwe derdikevin rê (\uparrow). 4. Li çolekê deriyê qesrekê vedibe, keçik dikeve hundirê wê û derî li serê tê girtin û venabe (A15). 5. Keçik li ber qoqê kerê disekine (M). 6. Keçika mitrib tê geştê û qet li benda Satilmircanê nasekine, diçe hundirê qesrê (η). 7. Satilmircan li hundir e, qoq bûye xortek û bi keçika mitrib ra dipeyîve (N).

Tevger II: 8. Keçika mitrib dikeve dewsa Satilmircanê (A12). 9. Keçika mitrib, xizmeta ku Satilmircanê kirîye, wekî ku wê kiribe ji wî merivî ra vedibêje (L).

Tevger III: 10. Qoqê kerê ku bûye meriv, diçe bajêr û keçika mitrib gelek tiştan jê dixwaze; Satilmircan tenê kêrikek û bûkîkekê dixwaze (a3). 11. Mêrik diçe (β 3). 12. Mêrik di vegeêrê da ji wan ra tiştên ku wan xwast diêne (\downarrow). 13. Satilmircan, derdê dilê xwe û serpêhatiyên xwe, li ber kevirê sebrê, ji kêrik û bûkîka xwe ra vedibêje (Ex). 14. Mêrik bi meseleyê dihese (Q). 15. Keçika mitrib ceza dikin (U). 16. Mêrik bi Satilmircanê ra dizewice (W^*).

5.4. Encama Analîza Tevger û Fonksîyonên Çîroka Satilmircanê

Piştfî analîza vê çîrokê ya li gor rêbaza V. Proppî, dîyar bû ku “sê tevger”ên sereke tê da hene. Li gor fonksîyona VIII-em a Proppî ku navê “Bêbextî”yê hatîye lêkirin û bi herfa “A”yê hatîye nîşandan, tevgeran tê da cih girtine. Wekî din bi dorê fonksîyonên mîna dûrketina ji malê (\uparrow), hebiskirin (A15), wezîfeya zehmet (M), xapandin (η 1), bawerkirin (θ 2), îddîayên derew (L), Kêmasîya tiştên xerîb (β 3), vegera qaremanî (\downarrow), wezîfeya zehmet û çûna hejikan (M1), nebûkarîya li qaremanê rastîn (A20), deşîfrekirina qaremanê sexte (Ex), şopandina qaremanê rastîn (Pr), naskirina qaremanê rastîn (Q), cezakirina qaremanê sexte (U) û zewac (W^*) hene.

ENCAM

Çîrokên kurmançî û kirmanckî ku hîna bi awayekî têr û baş, bi rêbazên zanistî nehatine berhevkirin, ji aliyê kesên din ve wekî ku ne kurdî be tînen berhevkirin û li rêbazên zanistî yê dunyayê tînen tetqîbîqirin. Gava kurmanç û kirmanç di hendava xwe da çîrokên xwe bi rêbaza zanistî berhev bikin û wan di kovar û pirtûkan da digel sicîla wan çap bikin, ji lêkoleran hêsan dibe ku eslê wan dîyar bikin û rê li ber wê yekê bigirin ku xelqên din wan wekî malê edebîyata xwe nîşanî dunyayê bidin.

Çîroka bi navê Satilmircan ku bi versiyon û varyantên xwe di nav kurmanç û kirmançan da cih girtîye, bi fonksiyon û tevgerên xwe li rêbaza binyadger a Proppî tê tetbîqkirin û cîyawazîya wê, ji çîrokên dunyayê derdikeve holê. Ew fonksiyon û tevgerên vê çîrokê, bi awayekî ji awayan, teyîsîne ser rewîştê civaka wê jî. Rewîştê qaremanên vê çîrokê, bi rewîştê ferdên civaka/komelgeha wê ve jî têkildar e. Cîyawazîya tevgerên çîroka kurdî ji çîrokên gelên din, nîşaneyên cîyawazîya vî gelî ji gelên din bi xwe ye. Heger xebat û lêkolînên zanistî li ser çîrokên din ên kurmançî û kirmançî bihin kirin, helbet hem dê resenîya wan derkeve holê, hem ew dê ji wendabûnê bihin rizgarkirin, hem jî dê sicîla wan a li ser edebîyata wan a devkî bihê girtin û di nav gelên dunyayê da cîyê xwe yê bijarte bigire.

ÇAVKANÎ

- Akturan, F. (2015). Keyneka Qedersîya. *Folklor Kurdan*, 89.
- Bolayır, F. (1988). *Edebiyat ve Kompozisyon Bilgileri*. Ankara: Güven Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çobanoğlu, Ö. (2019). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, (10. Baskı)*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Demîrhan, U. (2006). *Ferhenga Destî*. İstanbul: Nûbihar.
- Dorson, R. M. (2017). *Folklor û Teorîyên Folklorê yê Îroyîn (Wergera ji Îngilîzî: Necat Keskin)*. Stenbol: Avesta.
- Ekici, M. (2018). *Halk Bilgisi (Folklor)*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Farqînî, Z. (2000). *Büyük Türkçe-Kürtçe Sözlük*. İstanbul: İstanbul Kültür Enstitüsü Yayınları.
- Günay, U. T. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu, (2. Baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- M. Malmîsanij & Uzun, M. &., & Espar, Î. (2009). *Ferhengê Kirmançî (Zazakî)-Tirkî*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Öner, S. (1982). *Örneklerle Kompozisyon Düzenli Yazma ve Konuşma Sanatı*. İstanbul: Yuva Yayınları.
- Propp, V. (1998). *Theory and History of Folklore – Folklor, Teori ve Tarih (Çeviri: Hasgül, Necdet & Tanyel, Tolga)*. İstanbul: Avesta.
- Propp, V. (2001). *Masalın Biçimbilimi (Fransızca'dan Çeviri: Mehmet Rifat-Sema Rifat)*. İstanbul: Om Yayınevi.
- Saadallah, S. (2000). *Saladin's English-Kurdish Dictionary*. İstanbul: Weşanên Avesta.
- Sarı, M. (1991). *Qamûsu Turkî-Erebî: el-Mewarid*. İstanbul: Gonca Yayınları.
- Sarıca, S., & Gündüz, M. (1998). *Güzel Konuşma ve Yazma ve Kompozisyon*. İstanbul: Fil Yayınevi.
- Torî. (1999). *Ferheng*. İstanbul: Weşanên Berfîn.
- Veroy, S. (2003). *Ferheng*. İstanbul: Weşanên War.

Yıldırım, K., P. R., & Aslan, M. (2013). *Ji Destpêkê Heta Niha Folklorê Kurdî*. Mardîn: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiyede Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları.

الجوهري, م. (2006). مقدمة في دراسة التراث الشعبي المصري. القاهرة. https://elearn.univ.ouargla.dz/.../_1605.
فسايى, م. ر. (1372). انواع شعر فارسى. شيراز: انتشارات نويدى شيراز.

Extended Abstract

Among folk narrative, story is important in Kurdish Culture. Kurdish researchers gave importance to collecting and classifying them after 18th literature. However Kurds haven't continued this work as much as the other nations have done and these stories haven't been collected in a scientific way. A lot of Kurdish stories died with the death of their narrators and some of them are in the hands of foreign researchers. That's why Kurdish stories haven't been classified in a scientific, modern and contemporary way by Kurdish researchers. The Kurdish stories were collected by some foreign researchers, they translated them into their languages and regarded them as the stories of their nations. These researchers evaluated these stories with scientific theories and published them as academic books.

As soon as the continent of America was discovered, European researchers, religious scholars, adventurers and artists started to write about lives of American natives. They were curious about the different cultures in that area. Because they considered the people in this continent as wild and uncivilized, they thought it was their right to colonize this region. To make it happen, they first wanted to know about culture of these people. According to them, they themselves were modern and civilized; but the other nations were not. After European adventurers depicted American people's life, they came to the East and tried to identify wild and civilized nations.

In this region they wanted to know who were the civilized nations and who were the uncivilized ones. Since 16th century the researchers wrote their discoveries and what they saw in travel books and they published them in their countries. The Europeans were interested in their works very much. English, French and Spanish travellers, Geography researchers, report writers and Italian missionaries also wrote works that introduced people of the East. After that, Russian researchers also get involved in this kind of works. When the number of written research works increased, some of these researchers knew that they had to find some theories and disciplines for them. The method of V. Propp is one of these disciplines and this work focuses on that.

Some Western researchers have collected their works in a scientific way since 18th century and classified them according to scientific methods. These researchers analyzed their stories in a scientific way and evaluated them with modern methods. English, German, French, Scottish and Russian researchers did great works in this field. They collected their works according to various theory and methods. Among these methods, the method of Vladimir Propp is famous in the world. A lot of researchers from different nations analyzed their stories according to Propp's method

and distributed them to experts the in the world. V. Propp looks in every side of etimologic history and focuses on their change throughout history. Propp focuses on the changes in the same story throughout the time and analyzes them synchronically. Propp identifies the elements of the story in a part of history in such way. He starts from a part of the story, goes to the whole of it and focuses on it's base.

Because Kurdish stories haven't been analyzed in such a broad way according to this method so far, we tried to evaluate and analyze a Kurdish story according to this method. We introduced Propp's method in the beginning and after that analyzed our story according to the method. While analyzing the story we found out that a version of the story as *Satilmircan* in Kurmancî, just as it exist in Kirmanckî/Zazakî as *Keyneka Qedersîya*, it also exists in Turkish as *Kırk Gün Ölü Bekleyen Kız*. The Turkish version of the story was collected from the Xarbetî (Turkish Harpeti) region. After we analyzed we found out that the original story is either Kurmancî or Zazakî. According to the method of Propp, this story belongs to Kurdish Folk Literature in terms of its actions and functions.

PÊVEK

Metnê Çîrokê

SATILMIRCAN

Hebû ji Xwedê mezintir qet kes tunebû. Hebû jinikek, mêrikek û qîzikek. Navê qîzîkê, Satilmircan bû. Qîzîk, gava diçû nava hevalên xwi û bi wan ra dilêst, çivîkek dihat, digo pirt li ser serê wê datanî û digo:

“Satilmircan

Heft sala karê te qoqê kera.”

Satilmircan jî zaf zêde bi ber xwi diket, di nav hevalê xwi da şermî û melamet dibû, diêşiya, digiriya û di nav heval û hogirê xwi da roj bi roj diheliya. Wisa çendakî pê da çû, êdî rengê Satilmircanê zer bûbû, ruh tê da nemabû. Gava dê û bavê wê jê dipirsîya û digo:

“Keça min, ev çi halê te ye? Tu çima wisa zer dibî? Qey tu nexweş î?

Wê, qet ji wan ra nedigot ku hal û meseleya min û çivîkekê wiha ye. Piştî çendakî, dê û bavê wê li berê rûniştin û wan pê da gelek lavelav kir û go:

“Keça me, kezîzera me, ka çima tu nabêjî ku derdê mi çi ye?”

Satilmircan mecbûr ma û derdê xwi ji dê û bavê xwi ra wiha go:

“Dayê, bavo, çivîkek heye, çiqas gava ku biçim nava heval û hogirên xwi, dest bi lêstîkê bikim, ew jî tê li ser serê min datîne û dibêje “Satilmircan, heft sala karê te qoqê kera. Ez jî di nav hevalê xwi fedî dikim û gelek bi halê xwi diêşim.”

Bavê wê go:

“Keça min a delal, wada Xwedê be, ji bo xatirê çavê te, em ê ji vî memleketî biçin.”

Wan rabû haziriya xwi kir, mala xwi bar kir, berê xwi da oxurê û piştî xwi da felekê, heta ku binê lingê wan erd girt, çûn û hey çûn. Ka zaf ka hindik e, çiqas çûn, di çoleke xer û xalî de, rastî qesrekê hatin. Bavê Satilmircanê destê xwi da deriyê qesrê ku veke, derî venebû. Diya Satilmircanê kir ku derî veke, venebû. Îca dor hat ser Satilmircanê, çawa ku wê destê xwi da derî, derî go çûn û vebû. Satilmircan kete hundir û kir ku binihêre ka çi tê da heye, ji nişka ve, hema bi yek carekê bi îlama Rebbê alemê derî li ser Satilmircanê hat girtin. Dê û bavê wê zorê da derî ku vekin; lê çi feyde, kirin nekirin, nekarîn derî ji keçîka xwi ra vekin. Satilmircanê jî ji wî aliyî ve zorê da derî; lê çi kir, derî venebû. Dê û bavê wê li derve; Satilmircan jî di hundir de, wan dest bi girî kir. Bi vî awayî, sê şev û sê roj bi ser wan da derbas bûn. Teseliya wan ket û êdî hêviya wan ji vebûna derî nema. Diya Satilmircanê ji derve ve gazî wê kir û go:

“Keça min, çika li hundir bigere, tu çi dibînî?”

Satilmircan li hundir geriya, tiştê ku dît, ji dê û bavê xwi ra wiha rêz kir:

“Dayê, tirbek heye, qoqekî kerê li serê ye.”

Bi vê gotinê ra, kula dilê diya Satilmircanê zêde bû wiha gazî diya xwi kir:

“Keça min a delal, diyar e ku Xwedê teala di qedera te da ev nivîsandiye. Nexwe tu yê wî qoqê kerê bişûy, hilînî û daynî. Heta heft salê te biqedê. Em ê sebir bikin ka Rebbê alemê çi dike qismetê me. Va ye em ê jî xwi li gundekî bigrin. Tu jî sebir bike, em ê bi ser te da bèn. da bi xatirê te keça min.”

Satilmircana reben bi tena serê xwi li wê derê, di hundirê wê qesrê da ma. Wê ev qoq şûşt, hilanî û danî. Heta ku heft salê wê qediyar, sebir kir. Roja ku heft salê wê tamam bûn, derî lê vebû. Ji xwi ra derket û li dinyaya gewrik nihêrt. Bala xwi da der û dora xwe. Bêhna xwi deranî.

Hîna wisa ji xwi ra li derve bû, bala xwi dayê ku qifleyeke mirtiban tê da derket. Ev mirtib hatin û wan yeko yeko, ji Satilmircanê gešta xwi xwest û derbas bûn. Satilmircan jî ji ciyê xwi rabû, hat ber deriyê xwe, qîzeke mirtib, qet li Satilmircan nesekinî û rast berê xwi da hundir. Satilmircanê dengê xwi jê ra nekir, lêbelê qasek bi şûn da dengê xeberdanê ji hundir hat. Satilmircanê ji xwi bi xwi ra go Ya Rebbî, kes di hundir da tunebû û ev qîzik bi tenê bû, ka ev dengê kê ye ji hundir tê? Satilmircan çû hundir ku çi bibîne, bala xwi dayê ku ev qoqê kerê, bûye xortekî keleş ê çardehsalî û bi vê qîza mirtib a reş ra xeber dide. Qîzika mirtib li ber çavê Satilmircanê, ji vî xortê keleş ra got: “Heft salê min e ku min te şûşt, hilanî û danî. Îca heqqê min e ku tu min ji xwi ra mar bikî.”

Vî xortî jî go: “Baş e. Ku te ev çend bi min ra kad û emek dabe, ez ê te li xwi mar bikim.”

Rebena Satilmircan, di ciyê xwi sar bû ma. Bi awayekî mit û mat, li wan guhdarî kir. Gava ku qîzika mirtib çav bi Satilmircanê ket, hema yekser lê fetilî û jê ra go: “Satilmircan, em ê te jî, weke qewraş, ji xwi ra bigirin.”

Satilmircana reben, ji xwi ra şaş ma û dengê xwi nekir. Vî xortî ev qîza mirtib li xwi mar kir û Satilmircan jî weke qewraş ji xwi ra girt. Karê Satilmircanê ew e, ser û guhê malê dide hev û li mala wan dinihêre. Gava ku lazim bibûya, wê berê xwi dida çolê, diçû ji wan ra hejik û qoçik dianî.

Rojekê, vî xortî, ji wan ra go: “Va ye ez diçim bajêr. Ka çi ji we û malê ra lazim e, ji mi ra bibêjin, ez bînim.”

Qîza mirtib ku lêvreşa lêvdeqandî bû, go ku ji min ra ev, ev û ev lazim e û hema bi hezaran tişt xwest. Îca dor hat ser Satilmircanê û wê jî go: “Ji mi ra kêrikek û bûkikekê bîne.”

Xort, ji xwi ra mit û mat ma û go îca ev çi ne? Wê go: “Ez tenê van dixwazim.” Xort çû bajêr, ji wan ra çi lazim bû anî, ji Satilmircanê ra jî kêrikek û bûkikek anî.

Satilmircanê ew kêrik û bûkika xwi hilanî û rast berê xwi da çolê ku hejika bîne. Wê rojê, Satilmircanê zûzûka piştîyê xwi tamam kir û hat li ber kevirê sebrê rûnişt, kêrik û bûkika xwi ji paşila xwi derxist û bi awayekî kelegirî go:

“Hebû dayikeke min û bavekî min

Kêrika min bûkika min

Kevirê sebrê tu çima qet dengê xwi nakî?”

Çend carakî wê ev gotinên xwi dubare kir, heta ku hinekî bêhna wê fireh bû, rabû piştîyê xwi da pişta xwi û berê xwi da malê.

Ka çi qas e, bi vî awayî çend rojên wê derbas bûn. Her roja Xwedê diçe hejika û edî rojrojan bi derengî diket. Jinika mirtib, bala xwi dayê ku Satilmircan bi derengî dikeve, rabû çû ji xortê xwi ra go: “Êra tu guhdariya vê qewraşê nakî, van rojan diçe çolê û heta dereng naye. Ew li çolê digihîje şivanan, gavanan, digihîje kê, tu lê napirsî... Ku wisa here, ew ê belayekê bîne serê me.”

Xort ku haya wî ji rabûn û rûniştin û pîr û edebê Satilmircanê heye, qet guh neda van xeberên jina xwi û go: “Ev keçik ne ji wan qîzên wisa ye; lêbelê dîsa jî ez ê biçim wê bişopînim.”

Gava dibe sibe, Satilmircanê dîsa haziriya xwi kir û rabû çû hejika. Vî xortî jî, bi dizî da ser şopa wê. Wî bala xwi da ser kirin û hereketên Satilmircanê, dît ku wa çû zû zû piştîyê xwi kir, hilanî li ber kevirê danî, kêrik û bûkika xwe, ji paşila xwi deranî û bi dengê zîz go:

“Hebû dayikeke min û bavekî min

Kêrika min bûkika min

Kevirê sebrê tu çima qet deng nakî?

Dê û bavê min rabûn wan ez anîtim ber vê qesrê

Wan nikaribû derî vekira, min vekir

Ez ketim hundirê qesrê û derî li ser min hat girtin

Kêrika min bûkika min

Kevirê sebrê tu çima qet dengê xwi nakî?

Ez li vî aliyê ew li wî aliyê

Sê şev û sê rojan em bi hev da giriyan

Piştî ew çûn û ez mam tenê

Li ber qoqê kerê

Heft salan min ew qoq şûşt, hilanî danî

Rojekê derî vebû û ez derketim derve,
 Qefleyeke mirtib hatin ber derî
 Min da wan ger û geştê
 Jinikeke mirtib, hat bêyî min ket hundirê qesrê
 Ez jî çûm hundir ku deng tê
 Min bala xwi dayê ku ew qoqê kerê
 Bûye xortekî çardehsalî li ber kemalê
 Kêrika min bûkika min kevirê sebrê tu çima qet deng nakî?

Vî xortî ew jinika mirtib kir bermalî
 Îro ez bûme qewraşa wan ji xwi ra li ber derî
 Kêrika min bûkika min, kevirê sebrê tu çima qet deng nakî?"

Di pey van gotinên mişt gazin û lomekar da, dîsa wê kêrik û bûkika xwi xist paşila xwe, piştîyê xwi da ser milê xwe, werîsê xwi lê girê da, weş da xwi û kir ku rabe ser xwe, hema vî xortî ji nişka ve hişk bi milê Satilmircanê girt, ew da rûniştandin û go mirç û çû eniya wê maçî kir û go:

“Nexwe ez deyndarê te me.”

Wê go: “Erê.”

Wî xortî go: “De baş e, ka em biçin malê, tu yê bibînî.”

Gava gihaştin malê, vî xortî cezayê kuştinê da jinika mirtib û ew û Satilmircan li wê derê bi hev şabûn. Em jî li vê derê bi îmanê şa dibin.

Çîroka me çû diyara
 Rehmet li dê û bavê hazir guhdara
 Ji xeynî xayîn û tehsîldara